

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Krym mezi Ruskem a Ukrajinou

Martin Hossinger

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

Krym mezi Ruskem a Ukrajinou

Martin Hossinger

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za čas, který mi věnoval a za cenné a konstruktivní rady, které mi poskytl.

Obsah

1. Úvod	7
2. Politická geografie a geopolitika	11
2.1. Geopolitické teorie	12
2.1.1. Saul B. Cohen.....	13
2.1.2. Zbigniew Brzezinski	16
2.2. Geopolitická vize Ruské federace	18
3. Regionalismus a separatismus	19
3.1. Region a regionalismus	19
3.2. Separatismus	23
4. Historický vývoj Krymského poloostrova	25
5. Zahraniční politika Ruské federace vůči Ukrajině a Krymu	30
5.1. Vývoj zahraniční politiky Ruské federace.....	30
5.2. Zahraniční politika vůči Ukrajině a problematika Krymu.....	33
5.3. Energetika	37
5.4. Krym a Černomořská námořní flotila.....	39
5.5. Krym a separatismus	40
5.6. Dílčí shrnutí	44
6. Vztah mezi Ukrajinou a Krymem	47
6.1. Formování nezávislé Ukrajiny a ukrajinského regionalismu	47
6.2. Krymský separatismus v 90. letech	49
6.3. Regionální organizace na Krymu	55
6.4. Krymský separatismus po Oranžové revoluci	60
6.5. Dílčí shrnutí	64
7. Průběh anexe Krymského poloostrova	67
7.1. Dílčí shrnutí	71
8. Závěr	73
9. Seznam použité literatury a pramenů:	80

10. Résumé.....88

1. Úvod

Diplomová práce se bude věnovat problematickému postavení Krymského poloostrova, který je zdrojem dlouhodobého napětí mezi Ruskou federací a Ukrajinou. Toto napětí pak vyvrcholilo na počátku roku 2014, kdy Ruská federace anektovala Krym. Anexi předcházely turbulentní politické události na Ukrajině.

V listopadu 2013 ukrajinský prezident Viktor Janukovyč odmítl podepsat asociační smlouvu s Evropskou unií. Smlouva měla zahájit větší propojení a spolupráci Evropské unie a Ukrajiny. Odmítnutí asociační dohody pak odstartovalo masové demonstrace, které se postupně přelily do další revoluce na ukrajinské půdě. Tato revoluce byla později známa jako „Euromajdan“. Euromajdan pak otřásl nejen samotnou Ukrajinou, ale také mezinárodním společenstvím. Euromajdan nejprve vedl ke svržení tehdejšího ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče, který následně, s proruskou politickou elitou, uprchl do Ruské federace. Narychlo nově zformovaná vláda pak podepsala asociační smlouvu s Evropskou unií, avšak tento akt vyvolal mohutné separatistické akce na Krymu. V tento moment se do problému vložila Ruská federace, která Krym anektovala. Její čin vyvolal mezinárodní pobouření, které vedlo k zavedení sankcí a embarg na Ruskou federaci. Do konfliktu se zapojila i Evropská unie, jelikož se snažila udržet vliv ve východní Evropě. Další východní regiony na Ukrajině pak začaly též požadovat větší autonomii nebo i nezávislost. Ukrajina se tak ocitla na pokraji občanské války a v této situaci se nachází dodnes, více jak rok po anexi Krymského poloostrova.

Cílem diplomové práce je zjistit, jak se vyvíjel trojúhelníkový vztah mezi Krymským poloostrovem, Ruskou federací a Ukrajinou. Analýza vývoje tohoto vztahu se bude týkat období od rozpadu Sovětského svazu až po ruskou anexi Krymu.

V práci jsem si položil několik výzkumných otázek. První otázka zní, proč je Krymský poloostrov pro Ruskou federaci tak důležitý, a co ji vedlo k jeho anexi. Druhá otázka se pak zabývá tím, proč došlo k anexi Krymu až na počátku roku 2014 a ne dříve, například ihned po rozpadu Sovětského svazu nebo po Oranžové revoluci v roce 2004. K této výzkumné otázce se pak váže hypotéza, že Ruská federace anexi Krymu nemohla provést dříve, jelikož neměla ekonomickou stabilitu a neměla dostatečně silné postavení v mezinárodním společenství. Poslední otázka, kterou se v práci budu zabývat, se věnuje ruskému prezidentovi – jak Vladimír Putin odůvodňoval a obhajoval anexi Krymu.

Jak již bylo řečeno, výzkum bude proveden na základě analýzy trojúhelníkového vztahu mezi Ruskem, Ukrajinou a Krymem. Tento trojúhelníkový vztah bude rozdělen do dvou linií. První linie zkoumá vztah Ruské federace a Krymu a je založena na geopolitice. Konkrétně to je geopolitika Ruska vůči Krymu, avšak jelikož byl Krym donedávna ještě součástí Ukrajiny, tak je geopolitika Ruska vůči Krymu silně spjata se samotnou Ukrajinou, proto tato linie bude sledovat i vztah Ruska a Ukrajiny. Druhá linie pak bude zkoumat samotný vnitrostátní vztah ukrajinské vlády a Krymu. Tato linie bude založena na ukrajinském regionalismu a krymském separatismu.

V práci pak předpokládám, že tyto dvě linie v průběhu vývoje vztahů Krymu vůči Ukrajině i vůči Rusku existují paralelně vedle sebe. K jejich protnutí pak, dle předpokladů, dojde až v okamžiku anexe poloostrova.

Po úvodu následuje teoretická část práce. Tato část bude rozdělena do dvou kapitol. První kapitola se bude zabývat geopolitikou. V této kapitole bude stručně vysvětlen rozdíl mezi politickou geografíí a geopolitikou, jelikož mnohdy dochází k záměně nebo ke slučování těchto dvou termínů. Také budou definovány základní pojmy z geopolitiky. Geopolitika vzniká na konci 19. století a během jednoho století bylo

vymyšleno mnoho geopolitických teorií a konceptů. V kapitole budou představeny dva geopolitické koncepty, které jsou pro práci nejdůležitější. Jedná se o geopolitický koncept průchozích regionů Saula B. Cohena a o geopolitický pohled Zbigniewa Brzezinskiho. Tato kapitola bude nejvíce čerpat právě z těchto dvou autorů, jelikož jsou hlavními nositeli moderních myšlenek geopolitiky po ukončení studené války. Doplnující informace pak poskytl Bořek Hnízdo. V kapitole bude také stručně popsán koncept euroasianismu. Tento proud myšlení pracuje s konceptem Ruska jako výjimečné geopolitické entity, která nepatří ani do Evropy, ani do Asie. Zastánci euroasianismu tvrdí, že Ruská federace potřebuje obnovit svou zašlou slávu a připojit bývalé země Sovětského svazu pod ruskou hegemonii.

Druhá kapitola teoretické části se pak věnuje pojmům z oblasti regionalismu a separatismu, které jsou důležité pro výzkum vztahů mezi centrální ukrajinskou vládou a Autonomní republikou Krym. Kapitola je navíc také svázána s politickou geografii a geopolitikou, takže obě dvě kapitoly jsou propojeny. V této kapitole přispěl nejvíce Rodrigo Tavares. Z českých autorů pak nejvíce přispěl Ladislav Cabada. K separatismu byly využity poznatky od Vladimíra Baara.

Po teoretické části následuje krátký exkurs do historie Krymského poloostrova. Budou zde zmíněny důležité historické milníky, které zapříčinily rychlé a časté střídání vládců nad Krymem, od původních krymských Tatarů, přes Osmanskou říši, carské a následně sovětské Rusko až po nezávislou Ukrajinu. Právě toto střídání nadvlády pak zapříčinilo etnický chaos, který způsobuje nestabilitu poloostrova.

Následující část práce je pak analytická. Ta bude rozdělena do dvou kapitol. Jak již bylo řečeno, první kapitola se bude věnovat vztahu Ruské federace vůči Ukrajině a Krymu. V kapitole bude krátce popsán vývoj samotné zahraniční politiky Ruské federace a pak vývoj zahraniční

politiky Ruska vůči Ukrajině. Budou také definovány nástroje, kterými Rusko může ovlivňovat vnitřní politiku Ukrajiny.

Druhá kapitola se bude věnovat vztahu centrální vlády Ukrajiny vůči Autonomní republice Krym. Zde bude popsán vývoj Krymu v 90. letech a v novém tisíciletí a přístup centrální vlády ke krymským separatistům.

Po každé kapitole v analytické části bude následovat krátké dílčí sdělení, které shrne poznatky z kapitoly. V obou kapitolách byl výrazně nápomocný text Eleny Mizrokhi, jež se věnoval jak ruské geopolitice, tak krymským separatistům. Z dalších autorů můžou být jmenovány například doktorky Doris Wydra nebo Lada Roslycky.

Předposlední kapitola se bude zabývat samotným průběhem anexe. Krátce popíše důležité události, které vedly k anexi. Více však než na samotný průběh anexe se v kapitole zaměřím na výroky ruského prezidenta Vladimíra Putina, kterými obhajoval anexi poloostrova. Výroky byly nalezeny na elektronických stránkách světových zpravodajských agentur.

Závěr pak patří odpovědím na výzkumné otázky, tedy proč je Krymský poloostrov pro Ruskou federaci tak důležitý, co ji vedlo k jeho anexi a proč se vedení Kremlu rozhodlo k anexi až v roce 2014 a ne dříve. Dále pak bude ještě shrnuto, zda obhajoby a důvody, které prezentoval Vladimír Putin, byly skutečně relevantní.

2. Politická geografie a geopolitika

První kapitola, které se diplomová práce bude věnovat, je politická geografie a geopolitika. V této kapitole bude ujasněn rozdíl mezi politickou geografii a geopolitikou a budou definovány základní pojmy. Kapitola pak nabídne stručný přehled geopolitických teorií, které se formovaly v průběhu 20. století. Bude postupovat od zakladatele geostrategie Halforda Mackindera až po současného geostratéga Zbigniewa Brzezinskiho. Přehled je koncipován od obecného uspořádání celého světa až po konkrétní regiony.

Termíny politická geografie a geopolitika se objevují na konci 19. století. Ačkoliv ke každému termínu se váže jiný autor, často tyto dva termíny byly spojovány. Autorem politické geografie se stal německý geograf Friedrich Ratzel, který jej použil poprvé v roce 1897. Termín geopolitika se pak objevil v roce 1899 a jeho autorem byl švédský vědec Rudolf Kjellén. Termíny byly zaměňovány nebo slučovány až do poloviny 20. století. Velký rozvoj geopolitika pak doznala v německé geopolitické škole pod vedením generála Karla Haushofera v meziválečném období. V tomto období si totiž Německo potřebovalo zdůvodnit svoje nenaplněné teritoriální ambice v první světové válce. Haushoferova geopolitika pak následně sloužila jako vědecký základ pro expanzivní nacistickou politiku, čímž se nakonec zdiskreditovala. Geopolitika nakonec byla po druhé světové válce považována za nevědeckou složku politické geografie a byla odsouzena jako pavěda. K její rehabilitaci a vzkříšení došlo mezi 70. – 80. lety a nyní je opět integrální složkou moderní politické vědy (Tomeš 2000: 153).

Jaký je však rozdíl mezi politickou geografii a geopolitikou? Politická geografie se dá považovat za vědní obor, který se zabývá procesy, jež vytváří různí aktéři, ať to jsou národy nebo samotné státy v závislosti na geografickém prostředí. Samotná politická geografie má velice široký záběr a proto se dá řadit jak mezi disciplínu

přírodovědeckou, tak i mezi společenskovední. Do politické vědy byl tento obor zařazen, jelikož prvotní prioritou každého vládního systému je legitimní kontrola určitého prostoru. Je však důležité připomenout, že politická geografie bere v potaz aktéry, kterými mohou být jak národy, tak i politické instituce a organizace (Romancov 2004: 404 – 405).

Geopolitika se však na rozdíl od politické geografie snaží zkoumat problematiku teritoriálně-politického uspořádání světa v globálním měřítku. Politická geografie pracuje s pojmem politický region jako základní prostorová jednotka. Moderní politická geografie však již odlišuje různé členění regionů. Stát zůstal tradiční teritoriální jednotkou, ovšem disciplína začala rozlišovat další druhy regionů. Mezi ně patří menší, vnitřně administrativně dělené regiony a makroregiony. Právě globální perspektiva, která překonává omezení dané státem jako tradiční teritoriální jednotku při řešení politicko-geografických problémů, je doménou geopolitiky (Hnízdo 1995: 73).

V geopolitice se pak také často vyskytuje pojem geostrategie, který je ještě zapotřebí definovat, aby nebyl ztotožňován se samotnou geopolitikou. Geostrategie je určitý přístup v geopolitice, který se snaží o reflexi světového vývoje. Cílem tohoto přístupu je zjistit, zda politické chování jednotlivých aktérů, a zejména pak jejich zahraniční politika, je ovlivněno geografickými determinantami. Dle Brzezinskiho, již Napoleon si byl vědom, jak důležité je znát zeměpisné podmínky různých států. Znat totiž zeměpisné podmínky státu, znamená znát zahraniční politiku státu. Geostrategie tedy hraje významnou roli ve vytváření zahraniční politiky státu. (Brzezinski 1999: 43; Romancov 2004: 406).

2.1. Geopolitické teorie

Geopolitických teorií bylo vymyšleno mnoho, pro moji práci jsou však důležité pouze dvě. Cohenova a Brzezinskiho. Tyto dvě představím detailněji, ostatní pouze zmíním.

Zakladatelem geopolitických teorií se stal Sir Halford Mackinder. Ten rozděluje svět na několik oblastí. Jedná se o pivotní oblast, což je kontinentální oblast, jež oplývá ohromným nerostným bohatstvím. Dále se pak jedná o vnitřní kruh a poslední část je světový ostrov (vnější kruh), což je zase mořská oblast. Zde je možno spatřit dichotomii světa na mořskou a kontinentální (Mackinder 1904: 435; Hatton 2010: 4).

Mackinder pak svoji teorii reviduje a doznává několik změn. Pivotní oblast přejmenoval na „Heartland“ a tvrdí, že nejdůležitější oblast je východní Evropa. Mackinder je totiž přesvědčen, že kdo ovládá východní Evropu, má přístup k Heartlandu a může ho ovládnout. Kdo ovládá Heartland může s jeho pomocí ovládnout světový ostrov. A kdo ovládá světový ostrov, ten vládne celému světu (Engdahl 2010).

Dalšími autory, které je zapotřebí, alespoň stručně zmínit, je Karl Haushofer a Nicholas J. Spykman. Karl Haushofer přišel s konceptem Panregionů. Existují čtyři panregiony, kterému vždy dominuje jedno mocenské centrum. Tyto centra se nachází na severní polokouli. Jedná se o panregiony Pan-Ameriku, Euro-Afriku, Pan-Rusko a Dálněvýchodní region (Hnízdo 1995: 76).

Nicholas J. Spykman navázal na Mackinderův model, ale jemně ho upravil. Přesunul geopolitický význam z Heartlandu na vnitřní okruh, který pojmenoval Rimland. Rimland se stává místem střetu velmocí, které jsou buď ve vnějším okruhu nebo v Heartlandu. Kontrola Rimlandu je totiž strategicky velmi důležitá. Na základě jeho teorie, nazvané Heartland – Rimland, pak vzniklo mnoho vojenských paktů (NATO, CENTO, SEATO) (Hnízdo 1995: 76 – 77).

2.1.1. Saul B. Cohen

Tato podkapitola se bude věnovat teorii geostrategických a geopolitických regionů Saul B. Cohena, která vychází ze Spykmanovy teorie, ale zároveň ji významně reviduje. Cohen sice vychází

z Mackinderovy dichotomie světa na mořskou a kontinentální část, ovšem překračuje tuto hranici a dál svět rozděluje do menších regionů, které jsou hierarchicky podřízeny globálním geostrategickým oblastem. Poprvé tak geopolitika nepředstavuje vizi bipolárního světa ani striktně oddělených panregionů, ale vzájemně propojuje tyto dva přístupy. Tuto teorii poprvé představuje na počátku 70. let (Hnízdo 1995: 77).

Jak bylo řečeno, Cohen rozděluje svět na dva geostrategické regiony. Jedná se o euroasijský kontinentální svět a na obchodě závislý přímořský svět. Samozřejmě, že těmto dvěma regionům dominují supervelmoci, které mezi sebou soupeří. Jde o Spojené státy a Sovětský svaz. Mimo to však Cohen odděluje další tři významná centra. Je to Japonsko, Čína a Evropské společenství. Dále pak rozlišuje geopolitické regiony, které spadají pod jeden nebo druhý geostrategický region. Například Jižní Amerika nebo přímořská Evropa, spadají pod geostrategický region přímořského světa a do euroasijského kontinentálního světa spadá například východní Evropa s „Heartlandem“ (Cohen 1991: 565).

Pro diplomovou práci je však nejdůležitější část Cohenovy teorie, která se týká tzv. „pásem otřesů“ a „přechodných regionů“. Cohen si všímá pásem otřesů a označuje je jako velmi významné regiony. Pásma otřesu autor definuje jako regiony, které jsou strategicky významné pro obě supervelmoci. Navíc, pro tyto regiony je charakteristické, že jsou silně politicky fragmentované a tudíž velice nestabilní. Pásma otřesu se mohou přesouvat. Jako první dvě pásma otřesu, která vznikají ve 40. letech, Cohen určuje Blízký východ a jihovýchodní Asii. Překvapivě do této kategorie nespadá východní ani střední Evropa, ačkoliv v předchozích geopolitických teoriích to byl de facto nejdůležitější region. Je to způsobeno tím, že Sovětský svaz utvrdil svůj vliv v tomto regionu, a tudíž byl pod jeho kontrolou. V 70. letech pak přibývá další pásmo otřesu a tím je subsaharská Afrika a zároveň jihovýchodní Asie ztrácí status

pásma otřesu. Koncem 80. let pak Cohen tvrdí, že zůstalo pouze jedno pásmo otřesu a tím je Blízký východ (Cohen 1991: 567 – 568).

Ke konci 80. let se však svět dle Cohena dostává do nerovnováhy. Centra v euroasijském kontinentálním světě, tedy Sovětský svaz a Čína, vyčerpala svou energii a zásoby, uzavřela se před globálním světem a jejich systém se pomalu začíná hroutit. Naproti tomu centra z přímořského světa se otevřela a jejich energie se nevyčerpala. Autor zde přichází s úplně novým pojmem a tím jsou „přechodné regiony“. Přechodné regiony by měly zajistit obnovení rovnováhy mezi geostrategickými regiony. Jako jeden z nejdůležitějších průchozích regionů považuje Cohen střední a východní Evropu. Jelikož se systém Sovětského svazu vyčerpával, střední a východní Evropa se dostala z jeho područí. Tvrdí, že by se přes tento průchozí region měla dostat Západní ekonomická vyspělost na Východ do zemí Sovětského svazu. Ovšem už zde Cohen varuje, aby se tyto regiony nezměnily na „pásma otřesu“, jelikož jak Západ, tak Východ se určitě bude snažit získat dominanci nad těmito regiony. Proto je zapotřebí vyhnout se konfliktu a spolupracovat (Cohen 1991: 571, 573, 576).

Jak je možné vyzorovat, Cohenova teorie geostrategických a geopolitických regionů je značně novátorská a radikálně reviduje své předchůdce, ačkoliv si propůjčuje základy jejich teorií. Jako první vytvořil model světa, který nepočítá s bipolaritou, ale s multipolaritou. Vše je však ovlivněno vývojem mezinárodních vztahů. Důležitá pasáž se týká pásem otřesů a průchozích regionů, jelikož to jsou regiony, které mohou měnit svůj status a jsou důležité pro udržení rovnováhy ve světě. Mezi tyto regiony také spadá i východní Evropa, se kterou diplomová práce pracuje.

2.1.2. Zbigniew Brzezinski

Posledním autorem, kterým se budu v práci zabývat v rámci geopolitiky, je politolog a bezpečnostní poradce amerického prezidenta Jimmyho Cartera, Zbigniew Brzezinski. Autor *Velké šachovnice* se zaměřuje na zahraniční politiku Spojených států amerických, kdy doporučuje, aby Spojené státy získaly dominanci nad důležitými geostrategickými světovými body a to obzvláště v euroasijském prostoru.

V díle *Velká šachovnice* se, kromě jiného, Brzezinski věnuje problematickému postavení východní Evropy a zejména Ukrajiny, již připisuje důležitý geopolitický význam. Brzezinski rozlišuje dva pojmy. Jsou to geostrategičtí hráči a geostrategická ohniska. Geostrategickými hráči autor myslí takové státy, které zpravidla bývají mocné a významné v mezinárodním měřítku. Ovšem existují tu určitá kritéria. Geostrategický hráč dokáže pomocí svých schopností uplatňovat sílu mimo své hranice a změnit tak geopolitické poměry. Brzezinski na euroasijské šachovnici vytyčuje pět geostrategických hráčů. Jedná se o Německo, Francii, Rusko, Čínu a Indii. Dle autora sem nepatří Velká Británie z důvodu marginalizace jejího významu v mezinárodních vztazích a nejasné vize o uspořádání světa (Brzezinski 1999: 47 – 49).

Naproti tomu autor vytyčuje také několik geopolitických ohnisek na euroasijské šachovnici. Je to Ukrajina, Ázerbajdžán, Jižní Korea, Írán a Turecko. Geopolitickými ohnisky jsou označovány takové země, jejichž význam není dán jejich silou a schopností ovlivňovat mezinárodní dění, ale spíše svou strategickou zeměpisnou polohou. Takové státy pak svojí polohou brání vstup geostrategickým hráčům k nerostnému bohatství nebo jsou brány jako strategické tranzitní země. Proto každý geostrategický hráč musí mít zájem prosadit svůj vliv v geopolitickém ohnisku (Brzezinski 1999: 47).

Ukrajinu Brzezinski pokládá za jedno z nejvýznamnějších geopolitických ohnisek. Ukrajina totiž svým vznikem změnila Rusko.

Rusko, které bez Ukrajiny již nadále nemůže mít ambice být euroasijskou velmocí. Rusko se může nadále zaměřit v expanzivní politice na své sousedy ve střední Asii, ale zde se dá očekávat, že státy ve střední Asii, díky znovunabyté svobodě, se obrátí s prosbou o pomoc ke svým spřízněným islámským státům na jihu. Pokud by Rusko ovládlo Ukrajinu a znovu přístup k Černému moři, tak by obnovilo svoji předešlou dominanci a znovu by se tahle říše rozpínala od Evropy až do Asie. Navíc by roli Ukrajiny, jakožto důležitého geopolitického hráče, musel přebrat jiný stát. V tomto případě by to bylo Polsko (Brzezinski 1999: 52 – 53).

Je důležité také připomenout, že Ukrajina je též významným geostrategickým územím z energetického hlediska. V rámci rusko-ukrajinských vztahů je dán největší důraz na zemní plyn. Nejen Ukrajina, ale i mnoho zemí v Evropské unii je závislá na dodávkách z Ruska (Kropatcheva 2011: 555).

Ukrajina je však důležitá nejen pro Ruskou federaci, ale také pro Spojené státy americké a samotnou Evropu. Samostatná Ukrajina pak představuje stabilitu a bezpečnost pro Evropu a to ze čtyř důvodů. První se týká mocenských důvodů. Jedná se především o prevenci vzniku nové euroasijské organizace, jež by mohla narušit mír, který nastal po ukončení studené války. Pokud by Rusko dalo veřejně najevo, že má v úmyslu znovu vytvořit nějakou podobnou organizaci jako byla organizace Varšavské dohody, tak západní mocnosti a Severoatlantická by museli zvýšit svoji pozornost v regionu, což by mohlo vést k nové studené válce. Druhý důvod je pak, že prevence vzniku takové organizace Rusko donutí vytvořit si národní stát a neusilovat o vybudování mnohonárodnostního impéria či říše. Třetím důvodem je pak, že nezávislá Ukrajina představuje pro středovýchodní Evropu stabilitu. Poslední důvod, proč je Ukrajina důležitá pro stabilitu Evropy, že při zachování statu quo, Ukrajina potvrzuje rozdělení regionů a světa po

studené válce a zajišťuje tak mezinárodní stabilitu (Kuzio – Moroney 2001: 112 – 113).

Zbigniew Brzezinski tak uzavřel přehled geopolitických a geostrategických teorií. Přehled je systematizován od základní Mackinderovy teorie až ke konkrétnímu regionu, který se zaměřuje právě na vztah mezi Ruskem a Ukrajinou. Pro Rusko byla ztráta Ukrajiny po rozpadu Sovětského svazu velmi bolestnou událostí, jelikož ztratilo geopoliticky významné místo. Spolu s Ukrajinou Rusko ztratilo také Krym, který nejenže pro Ruskou federaci představoval přístup k Černému moři, ale také zde sídlí námořní základna ruské černomořské flotily. To je z hlediska geopolitiky pro Rusko největší ztráta z rozpadu Sovětského svazu.

2.2. Geopolitická vize Ruské federace

Geopolitické ruské smýšlení je založeno převážně na traumatu, které vzešlo s rozpadem Sovětského svazu. S rozpadem Sovětského svazu totiž došlo ke vzniku několika problémů, kterým Ruská federace musí čelit. První problém jsou etnické konflikty, jak na domácí půdě (Čečensko), tak i zahraniční (Moldavsko, Kavkaz). Druhým problémem je pak ztráta kontroly nad nerostným bohatstvím v okolí Kaspického moře. Dalším problémem může být také nelegální imigrace přes nekontrolované hranice (Tsygankov 2003: 104).

Tyto problémy a trauma z rozpadu Sovětského svazu vyústily v nové geopolitické smýšlení, euroasianismus. Tento směr je založen na kulturních a geopolitických odlišnostech od obou kontinentů, jak od Evropy, tak od Asie. Rusko jako takové, funguje jako samostatná jednotka. Tento geopolitický proud má základy ve 30. letech minulého století a vznikl za účelem zdůraznění kulturních a geopolitických odlišností Ruska a jeho nezávislosti na světě. Jednalo se o udržování stability na hranicích a starost o etnicky různorodou populaci, jež tvořilo

domácí Ruské obyvatelstvo a jiná etnika z euroasijských periférií. Tyto body jsou kostrou euroasianismu. Poslední bod euroasianismu je pak nepřátelství západních zemí a jejich neochota s Ruskou federací spolupracovat. Euroasianismus je především vnímán jako smýšlení, které je primárně zaměřené proti Západu a má zastírat imperiální choutky Ruské federace. Je však lepší nahlížet na euroasianismus jako na intelektuálně a politicky různorodé hnutí. Uvnitř hnutí existují čtyři skupiny. Expanzionisté, civilizacionisté, zastánci stability a geoekonomisté. Všichni sice vnímají Rusko jako Heartland nebo entitu, která je zodpovědná, aby spravovala postsovětský prostor, přesto ne všichni jsou zastánci Mackinderovské teorie ohledně světové nadvlády (Brzezinski 1999: 114 – 115; Tsygankov 2003: 106).

3. Regionalismus a separatismus

Následující kapitola se bude věnovat pojmům z oblasti regionalismu a separatismu. Ukrajinský stát je totiž vnitřně značně heterogenní a jsou zde patrné známky separatismu, což komplikuje jeho fungování. Zatímco západní regiony Ukrajiny jsou prozápadně orientované, tak východní regiony jsou zase výrazně rusifikované. Do tohoto stavu ještě navíc spadá speciální regionální jednotka Autonomní republika Krym. Na tomto poloostrově jsou pak nejvíce patrné již zmíněné separatistické tendence.

3.1. Region a regionalismus

Region jako pojem samotný je těžko definovatelný a to z jednoho zásadního důvodu. Region a s ním spojený regionalismus je provázán s mnoha vědními obory, které se navzájem prolínají. Jedná se o přírodovědní i společenskovědní obory. Region jako pojem zasahuje, jak do geografie, tak do mezinárodních vztahů a politologie, tak i do ekonomie (Cabada 2009: 6, 8).

Region pochází z latinského výrazu *regio*, což v překladu znamená administrativní jednotka nebo ve větším měřítku geografické území, jež vykazuje podobné znaky, rysy a vlastnosti. Ovšem je zde další náhled na tento pojem. Tento náhled překračuje pouhé geografické vymezení a zaměřuje se na další spojující aspekty uvnitř regionu. Jedná se o aspekty sociální, politické a ekonomické. Mezi sociální aspekty patří jazyk, etnicita, kultura a jakési povědomí o společném historickém dědictví. Mezi politické aspekty pak patří politické instituce nebo ideologie. A nakonec mezi ekonomické aspekty patří různé obchodní smlouvy (Tavares 2004: 4).

Je také důležité zmínit proud sociálních konstruktivistů. Tito autoři jsou přesvědčení, že region je sociální konstrukt. Potlačují význam přirozených aspektů regionu, tedy geografii nebo také vzájemnou materiální závislost, ale zaměřují se spíše na socializační procesy, které budují region. To vede k tvrzení, že přirozený region, limitovaný pouze geografickými podmínkami, již neexistuje. Všechny regiony jsou sociální konstrukcí, tedy je možno je politicky zpochybnit. Sociální konstruktivisté pak pracují s regionem jako jednotkou přesahující hranice státu, a tudíž je postaven na supranacionálním paradigmatu (Cabada 2009: 9 – 12; Tavares 2004: 5).

V politologii a mezinárodních vztazích se pak rozlišují historicky dvě fáze regionalismu. První fáze regionalismu se nazývá „starý regionalismus“. Fázi starého regionalismu je možné časově definovat od 50. let až do konce 70. let minulého století. Starý regionalismus vzniká v historickém kontextu, který výrazně ovlivňuje studená válka. Díky právě bipolárnímu rozdělení světa, v čele se dvěma soupeřícími velmocemi, měl svět tendenci vytvářet různé bezpečnostní a strategické pakty, které však nejčastěji měly podobu ekonomických a hospodářských aliancí. Tento regionalismus je také znám jako hegemonský, jelikož spolupráce a

pakty byly většinou výsledkem tlaku velmocí nebo okolí (Hettne – Soderbaum 1998: 1 – 3; Řehák 2009: 8).

To se však mění na počátku 80. let 20. století, jelikož svět se začíná transformovat. Svět postupně přechází od bipolarity k multipolaritě, což má za následek postupnou globalizaci. Regionalismus tedy postoupil do své druhé fáze. Tento regionalismus je nazýván „nový“. V éře nového regionalismu je sice znát převaha Spojených států, která však ustupuje ve prospěch právě regionální spolupráce, která překračuje hranice národních států. V době nového regionalismu dochází totiž k erozi Vestfálského systému. Je vytvořena nová struktura globální ekonomiky, která má podobu tří ekonomických bloků. Je to Evropská unie, Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA) a Asijsko-pacifické hospodářské společenství (APEC). Je důležité připomenout, že procesy, které fungují v novém regionalismu, se odehrávají na všech úrovních vládnutí. Jedná se jak o supranacionální úroveň, tak i o státní a nakonec i o mikro-regionální (Hettne – Soderbaum 1998: 2 – 3).

Jeden přístup byl již představen a to byl sociální konstruktivismus. Ten, jak již bylo zmíněno, je založen na supranacionálním paradigmatu. Ovšem přístup sociálních konstruktivistů je přesný opak regionalismu, kterým se chce práce zabývat. Naproti supranacionálnímu paradigmatu stojí pak proud tzv. mikro-regionalismu.

Mikro-regionalismus je odpověď na stále prohlubující se globalizaci a vytváření nových makro-regionů. Je však zapotřebí říci, že tento přístup je značně podceňován a nemá takové zastoupení či význam v regionalismu jako zastánci makroregionalismu. Mikroregiony jsou jednotky na substátní úrovni, které jsou ekonomicky, kulturně, politicky nebo dokonce i právně specifické, oproti zbytku státu. Navíc tyto substátní jednotky můžou, ale nemusí spadat do teritoriální jurisdikce jednoho státu. Tyto jednotky jsou tvořeny sítěmi a spoluprací, které přesahují hranice státu. Mezi mikroregiony je pak možno zařadit regiony

s odlišnou etnickou identitou, odlišné ekonomické nebo administrativní koridory nebo regiony se samostatnou a funkční vládou. (Tavares 2004: 22).

Mezi politické geografie se může zařadit například Rodrigo Tavares, který pracuje se třemi typy regionů. První typ regionu, který politická geografie představuje, je panregion. Tento region se také označuje jako makroregion a prezentuje regiony v globálním měřítku. Mezi ně se řadí například Evropa, subsaharská Afrika, Angloamerika nebo Latinská Amerika. Dohromady je možno definovat deset panregionů. Dalším typem je pak transnacionální region. Takový region tvoří oblast, která sdílí určité kulturní, historické, sociální nebo politické prvky. Sem se dá zařadit například oblast střední Evropy. Poslední typ, který politická geografie představuje je právě transhraniční region. Ten, jak již bylo zmíněno, tvoří oblast, která vykazuje podobné kulturní, politické nebo historické prvky, na území alespoň dvou nebo více států (Hnízdo 1995: 64).

Tavares se však zabývá, v případě mikroregionalismu, zejména Evropou. Sice vnímá mikroregion jako substátní jednotku, která se však nachází na území nejméně dvou států. Naproti tomu, instituce Evropské unie, označují region a vnitrostátní jednotku, jako samosprávně politickou jednotku nebo socioekonomickou. Vnitrostátní regiony navíc EU vnímá jako substátní jednotku, která se svým politickým významem velmi blíží státní úrovni (Cabada 2009: 14).

V mojí práci se zabývám Autonomní republikou Krym, která zcela jistě naplňuje definici mikroregionu. Autonomní republika Krym, je substátní jednotka, která disponuje kulturní, politickou a především právní výjimečností. Ačkoliv zmíněné definice regionalismu a zejména pak mikroregionalismu byly určeny pro evropský regionalismus, který je silně podporován Evropskou unií, v diplomové práci tyto definice aplikuji na

Krym a ukrajinský regionalismus, který bude občas porovnáván s ruským regionalismem, protože jsou si podobné.

3.2. Separatismus

Jelikož v kapitole věnující se vztahu centrální ukrajinské vlády vůči Autonomní republice Krym mají krymští separatisté velmi významné místo, bude nyní velmi stručně představen koncept separatismu.

Velmi zjednodušeně, by se separatismem dal nazvat proces, který je v přímém rozporu se snahou státu o zachování územní integrity. Opět stejně jako u regionalismu, i tento jev je významnou součástí politické geografie. Zejména proto, že na hranicích států, či dokonce transhraničních regionů je velmi často doprovázen ozbrojenými konflikty. Od 90. let minulého století je to de facto jediná cesta, jak vytvořit nový stát. V minulosti státy vznikaly pomocí dekolonizace, tato cesta je však již vyčerpána. Proto nové státy vznikají odtržením od již stávajících států (Baar 2002: 84).

Separatismus je odvozen od latinského slova *separare*, což znamená oddělit se. Oddělování menších regionů od větších politických celků provází lidstvo od dob prvních politických státních celků nebo říší. Postupně v 18. století se dostává do podvědomí politických elit doktrína sebeurčení, která pak nabývá na síle v polovině 20. Století a je silně spojena s nacionalismem. K separatismu se pak váže ještě jeden pojem a to je iredentismus. Iredentismus je specifická forma separatismu, kdy se určitý region snaží odtrhnout od stávajícího státu, za účelem připojit se k jinému státu (Baar 2002: 84; Horowitz 1981: 166).

Vladimír Baar se nadále ještě zabývá skutečností, zda je separatismus jev pozitivní či negativní. Až do rozpadu Sovětského svazu byl separatismus chápán jako nebezpečný jev. Zejména pak v období studené války. Separatismus byl nebezpečný ze dvou důvodů. Zaprvé se jednalo o to, že pokud by se povedla mezinárodně uznaná separace,

objevil by se precedens, kterého by se snažily využít i další separatistické regiony. Druhým důvodem pak byla snaha zachovat rovnováhu mezi velmocemi v období studené války. Pokud by se separoval důležitý region od jednoho bloku a následně i přidal k bloku druhému, byla by světová rovnováha narušena. Dokonce i na počátku 90. let byl Západ plný obav z rozpadu Východního bloku a následných separatistických tendencí. Hlavním argumentem západních velmocí byl ekonomický kolaps nově vzniklých států. Po rozpadu Sovětského svazu se však svět separatistickými tendencemi smířil a přehodnotil svůj postoj k separatismu. Ačkoliv rozpad Sovětského svazu a vznik nových států je založen na separatistickém základu, následně byl tento proces legalizován, jako bezezbytkový rozklad federativních států (Baar 2002: 90 – 94).

4. Historický vývoj Krymského poloostrova

Historický vývoj Krymského poloostrova je velmi pestrý, jelikož mnohokrát ve své historii byl objektem invaze a kvůli své strategické poloze. Jako první osídlil Krymský poloostrov kmen Skýthů, jež byl postupně vytlačen Řeky a ti zase Tatary. Ve starověku byl tento poloostrov znám pod jménem Taurida nebo Tauris. Takto poloostrov pojmenovali Řekové. Avšak Tataři jej po dobytí přejmenovali na Krym, což v tatarštině znamená kamenná pevnost. Název vydržel až do současnosti (Baar 2002: 146; Wydra 2004: 112).

Ve 13. století pak zde místní Tataři a s nimi mongolští nájezdníci vytvořili jakýsi předvoj Zlaté hordy. V roce 1443 vzniká úplně nový samostatný státní útvar, tzv. Krymský Chanát s hlavním městem Starý Krym (Wilson – Wilson 2015). Zde by se dal datovat počátek historie krymských Tatarů, protože to byl jejich státní útvar. Avšak krymští Tataři nespravovali svůj chanát příliš dlouho. Za pouhých dvaatřicet let se chanát dostal do područí Osmanské říše, je však důležité připomenout, že ačkoliv byl chanát podřízenou jednotkou v Osmanské říši, tak disponoval velkými a specifickými pravomocemi. V průběhu dalšího historického vývoje se ukázalo, že Krymský chanát byl však spíš více spojencem než podřízenou jednotkou či protektorátem (Wilson – Wilson 2015; Wydra 2004: 112; Dawson 1997: 330).

Krymský chanát v průběhu 16. století výrazně sílil, až se sám začal prezentovat jako oficiální nástupce Zlaté hordy a měl by tedy být státním útvarem pro všechny Tatary. Tato myšlenka pak vedla k rozšiřování hranic Krymského chanátu až na Sibiř. Zde však Tataři narazili na houževnatého nepřítele, kterým byli Rusové. Rusové též měli expanzivní ambice, což nevyhnutelně vedlo ke konfliktu mezi chanátem a Ruskou říší. Tatarům se zpočátku dařilo a dokonce dobyli i Moskvu, která pak byla vypálena, avšak ruští kozáci otočili průběh války v prospěch Ruska.

Ruská říše se pak snažila dobýt poloostrov kvůli jeho jedinečnému geopolitickému postavení (Wilson – Wilson 2015).

Krymský chanát se obrátil s prosbou o pomoc na svého protektora, ovšem Osmanská říše byla v úpadku a tak Ruská říše, pod vládou Kateřiny Veliké, pronikala stále hlouběji na poloostrov a devastovala ho taktikou spálené země. V roce 1783 byl Krymský chanát anektován Ruskou říší a do konce 18. století byl definitivně zničen. V tomto období se zrodil neutichající spor na Krymský poloostrov. Krymští Tataři je pokládají za svoji původní domovinu, ze které byli vyhnáni, a tudíž mají, dle Tatarů, nezpochybnitelné právo na poloostrov. Rusové zase berou poloostrov jako symbol a demonstraci síly, se kterou dokázali zastavit turecké a tatarské výboje do Ruské říše (Wilson – Wilson 2015; Wydra 2004: 112; Dawson 1997: 429).

Od anexe poloostrova Ruskou říší nastaly pro Tatary krušné časy. Během dvě stě let se etnická skladba poloostrova dramaticky změnila. V době vpádu ruských vojsk na poloostrov žilo na Krymu zhruba půl miliónu krymských Tatarů. Během jedné dekády po anexi poloostrova, téměř 20 % krymských Tatarů emigrovalo z poloostrova. Do roku 1921 jejich podíl na populaci poloostrova klesl pod 26 %. Emigraci si vynutila ruská nadvláda. Nejen, že mnoho Tatarů bylo donuceno k emigraci a zbytek byl zatčen, ale Ruská říše zahájila ohromný program rusifikace poloostrova. Byl zahájen stavební program, který obnovil infrastrukturu poničené země a přestavěl stará města. Také bylo založeno město Sevastopol, který sloužilo jako strategický a důležitý přístav pro carskou flotilu. Právě anexe Krymu pak vedle ke zničení geopolitické rovnováhy v Černomoří, jelikož Ruská říše postupně vytlačila Turky ze severní oblasti Černého moře (Wilson – Wilson 2015; Dawson 1997: 429).

Ruská expanze pak dále pokračovala na západ a stala se takřka nekontrolovatelnou, až se z carského Ruska stala bezprostřední hrozba pro samotnou Evropu. Rusko totiž výrazně dominovalo v Černomoří

a hrozilo, že pokud ovládne strategické úžiny, může uzavřít přístup do Černého moře anebo naopak, že může svojí carskou flotilou vychýlit geopolitickou rovnováhu ve Středomoří. To vedlo k tzv. Krymské válce, která probíhala v letech 1854 – 1856. V této válce se dvě evropské mocnosti, Velká Británie a Francie, postavila na stranu Turecka, aby zastavili ruskou expanzi. Během této války došlo k řadě krvavých střetů a carská flotila byla téměř zničena. V roce 1855 pak padl Sevastopol. Ovšem Rusko nekapitulovalo a bojovalo dál. V roce 1856 se evropsko-turecká aliance dočkala několika porážek a rostoucí politická nespokojenost v evropských mocnostech vede k ukončení války¹ (Wilson – Wilson 2015).

Rusko bylo Francií donuceno vzdát se jakékoliv námořní síly na pobřeží Černého moře, což výrazně oslabilo jeho pozici v regionu. Avšak po porážce Francie ve francouzsko-pruských válkách Rusko obnovilo svoji pozici na Krymu a následně i v Černomoří² (Wilson – Wilson 2015).

Na počátku 20. století se ke slovu opět hlásí tatarské menšina, jejímž cílem je obnovení tatarského státu. V roce 1917 bylo vytvořeno Národní shromáždění krymských Tatarů, které bylo známé také jako Kurultaj. Kurultaj aspiroval na vedení Krymu, jelikož krymští Tataři odmítali sovětskou vládu. Záhy však propukla občanská válka a Krym se stal baštou Bílé armády a odpůrců bolševiků. Rudá armáda však zahájila tažení proti Krymu a ten nebyl schopen ji odolat. Bolševici pak jako formu trestu Kurultaj rozpustili. Ovšem komunistický režim se na poloostrově neudržel příliš dlouho. V roce 1918 se Černomořská flotila připojila na stranu Bílé armády a zároveň došlo k vylodění německých jednotek na Krymu. Ještě v témže roce byla vyhlášena na Krymu Taurijská

¹Lambert, Andrew (2011): *The Crimean War*. BBC. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/crimea_01.shtml, 5. 4. 2015.

²Lambert, Andrew (2011). *The Crimean War*. BBC. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/crimea_01.shtml, 5. 4. 2015.

republika a krymští Tataři očekávali její uznání ze strany Němců. To se však nestalo a Němci instalovali vlastní vládu na Krymu. Tato vláda však záhy padla, jelikož německé jednotky byly nuceny odejít. Po jejich odchodu je jmenována nová ruská vláda, která také nemá dlouhé trvání, jelikož v květnu 1919 je ustanovena nová, komunistická vláda, jež však spolupracuje s místními Tatary. Avšak i tato vláda brzy padla, jelikož byla nucena ustoupit před Bílou armádou v čele s generálem Děnikinem. Ten přebral vládu nad poloostrovem a velmi tvrdě potlačoval veškeré tatarské aktivity. Právě kvůli jeho taktikám začali Tataři spolupracovat s bolševiky a v roce 1920 pak generál Děnikin čelil neodvratné porážce Rudou armádou. Bolševici však v nové vládě s Tatary již nepočítali. V roce 1921 pak sovětská vláda poslala vyslance zhodnotit situaci na Krymu. Po jeho zhodnocení sovětská vláda přistoupila na vytvoření Autonomní sovětské socialistické republiky Krym v rámci Sovětského svazu (Wilson – Wilson 2015; Wydra 2004: 112).

Napětí mezi krymskými Tatary a sovětskou vládou se dále stupňovalo, až vyvrcholilo během vlády sovětského diktátora Josifa Stalina. Ten v roce 1944 zahájil velké tažení proti krymským Tatarům, kvůli kolaboraci s nacisty během druhé světové války. Mnoho krymských Tatarů bylo deportováno do střední Asie a veškeré známky tatarské kultury byly systematicky ničeny. V červnu 1945 pak Krym ztratil svůj status autonomní republiky a je mu uložen status pouhé oblasti. Sevastopol získal určité pravomoci, ovšem byl stále pod dohledem Moskvy. Krymský poloostrov byl pak v roce 1954 Ruskem, v rámci oslav třisetletého výročí připojení Ukrajiny k Sovětskému svazu, slavnostně předán Ukrajině. Pod sovětskou vládou se pak Krym rozvíjel nejen jako turistické středisko, ale také jako centrum těžkého průmyslu. Byla zde vybudována úplně nová infrastruktura a rozvoj se zaměřil především na Sevastopol a Kerč. Ukrajina pak v roce 1991 vyhlásila nezávislost a spolu

s poloostrovem se odtrhnula od Sovětského svazu (Wilson – Wilson 2015; Wydra 2004: 112 – 113; Dawson 1997: 430).

Během tohoto historického vývoje je patrné, že právě kvůli neustálým střetům na Krymském poloostrově a častému střídání vládců zde nebylo možné vytvořit stabilní společnost. Navíc, předání poloostrova do jurisdikce Ukrajiny zkomplikovalo už tak složité etnické a kulturní složení obyvatelstva. Podle posledního sčítání lidu na Krymu z roku 2001, dle Statistického úřadu Ukrajiny, 58 % obyvatel Krymu tvoří Rusové, 24 % Ukrajinci a krymští Tataři tvoří pak pouhých 12 %. Zatímco v roce 1989 Rusové a Ukrajinci tvořili podobný podíl obyvatel na Krymu, tak krymští Tataři v té době tvořili necelá pouhá 2 %. Krymští Tataři se tedy po rozpadu Sovětského svazu vraceli do své vlasti.³

³ Sčítání lidu Ukrajiny (2001). *Statistický úřad Ukrajiny*. Dostupné na: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, 5. 4. 2015.

5. Zahraniční politika Ruské federace vůči Ukrajině a Krymu

5.1. Vývoj zahraniční politiky Ruské federace

Následující kapitola bude pojednávat o vývoji zahraniční politiky Ruské federace vůči Ukrajině a Krymu. Předtím než přejdu přímo ke geopolitice Ruska vůči Ukrajině, tak je zapotřebí krátce představit vývoj zahraniční politiky Ruské federace od rozpadu Sovětského svazu. Jak bylo řečeno v kapitole ohledně geopolitiky, Rusko rozpad Sovětského svazu poznamenal nejen ekonomicky, politicky, geograficky, ale také poznamenal samotnou mentalitu Rusů. Rusko se muselo zotavit z této geopolitické události, která jej oslabila, nejen na poli mezinárodních vztahů, což se samozřejmě odrazilo i na vývoji zahraniční politiky.

Rozpad Sovětského svazu byla velká geopolitická změna, která zcela změnila zahraniční politiku Ruska. Náhle se z mnoha záležitostí, které se týkaly domácí politiky, staly záležitosti pro politiku zahraniční. Mnohonárodnostní impérium se rozpadlo a mnoho etnických Rusů zůstalo za hranicemi Ruské federace. Navíc rozpad impéria postihl, kromě ekonomiky, také mysl ruského národa, jenž se musel vyrovnávat s pocitem pokoření, navíc, když představitelé Ruska Gorbačov a následně Jelcin byli viděni se západními představiteli v roli prosebníků o pomoc. Tento neutěšený stav, jak ekonomiky, tak společnosti, dal základ nové zahraniční politice Ruska (Donaldson 2000: 289).

Prezident Boris Jelcin v roce 1992 svěřil úřad ministra zahraničních záležitostí do rukou Andreje Kozyreva, který se snažil zbavit Rusko břemen, jenž si nese z dob Sovětského svazu. Jednalo se zejména o oproštění od těžké závislosti na vojenských nástrojích, které byly charakteristické pro tatarské a sovětské období. Prioritou bylo otevření Ruska světu, zapojení jej do mezinárodních vztahů. Je zde vidět snaha o demokratizaci Ruska a přiblížení se principům západních demokracií. Toto vše se dělo za účelem ochrany Ruska. Pokud demokratické země

neútočí na ostatní demokracie, nemusí se demokratické Rusko bát Západu (Donaldson 2000: 290).

Ministr Kozyrev i prezident Jelcin byli zastánci liberálního proudu a spolupráce se Západem. Jejich cílem byla stabilizace ekonomiky a vybudování prosperujícího národa. Ovšem po roce 1993 nastala změna. Důvodem je Severoatlantická aliance, která otevřeně odmítla vstup Ruska do organizace a navíc zveřejnila svůj plán, jenž počítal se vstupem zemí východní Evropy do organizace. To byl pro Rusko šok, který značně ochladil jeho vztahy se Západem (Donaldson 2000: 290; Golani 2011: 11).

V následujících letech proud liberálů v ruském parlamentu ztrácel na síle a naopak sílil proud „balancérů“ a euroasianistů. Z proudu balancérů pocházel nový ministr zahraničních věcí Jevgenij Primakov, který do funkce nastoupil v roce 1996. Primakov chtěl navrátit Rusku statut velmoci a navíc se snažil všemožně podkopávat mezinárodní dominanci Spojených států. Ministr chtěl z Ruska velmoc, která by měla významný globální vliv, čímž by rozbil dominanci západních zemí v čele se Spojenými státy. Tím by tak vytvořil nový multipolární systém. Zároveň Rusko výrazně zvýšilo zájem o bývalé sovětské republiky, sdružené ve Společenství nezávislých států (SNS). Avšak na konci 90. let Ruskou federaci postihla další silná ekonomická krize, která tak odsunula zahraniční politiku na vedlejší kolej (Donaldson 2000: 291; Kuchins – Zevelev 2012: 153 – 154).

Rok 2000 byl pro ruskou zahraniční politiku zlomový, protože se prezidentského úřadu ujal Vladimír Putin, který usiloval o znovunavrácení Ruské federace na špici světových mocností. Pokračoval v tom, co je jeho předchůdci načali, tedy se snažil o rozbití hegemonie Spojených států a o nastolení multipolárního světového systému. Tuto vizi potvrzuje i koncept ruské zahraniční politiky z roku 2000. V konceptu bylo jasně deklarováno, že v mezinárodní sféře se objevuje nová hrozba pro ruské

národní zájmy. Tuto hrozbu právě představuje hegemonie Spojených států, jak v ekonomické sféře, tak v politické. Koncept tvrdil, že právě jednostranné akce můžou znovu nastartovat závody ve zbrojení a celkově škodí mezinárodnímu prostředí. Ruská federace takový světový řád odmítala a snažila se o multipolarismus a větší demokratizaci mezinárodního prostředí.⁴

Důležitou roli hraje v konceptu také pasáž věnovaná regionálním sousedům. V té se Rusko snažilo o prohloubení, jak hospodářských, tak bezpečnostních vztahů se státy SNS a zabezpečení práv ruských krajanů žijící v zahraničí. Zvláštní pasáž byla věnována pak Evropské unii a Severoatlantické alianci. EU Rusko respektovalo jako rovnocenného partnera a bylo pro něj klíčovým partnerem. Ovšem v otázkách rozšíření EU směrem na východ bylo Rusko opatrnější a žádá, aby EU respektovala ruské zájmy. V pasáži ohledně Severoatlantické aliance bylo Rusko otevřené ke spolupráci, nicméně k jejímu rozšíření se stavělo negativně.⁵

V roce 2008 nastoupil do úřadu prezidenta Ruské federace Dmitrij Medvěděv. Ruská ústava totiž zakazuje prezidentský úřad více jak dvě funkční období za sebou. V novém konceptu z roku 2008 se dají nalézt určité změny, které však nejsou nějak radikální. Prvním z větších rozdílů je nové vidění světa. Dle nového konceptu bylo vnímání světa a dědictví z dob studené války již překonáno a navíc Rusko samo sebe již vnímalo jako největší euroasijskou velmoc. Přesto zde však byla zmínka, že Rusko se bude nadále snažit o větší multipolaritu ve světě. Stejně jako u svého předchůdce i tentokrát v rámci regionální spolupráce byl zde dán důraz na budování dobrých vztahů v rámci SNS. Zde je vidět částečný posun, jelikož Rusko zde věnovalo velkou pozornost svým krajanům v SNS a prioritou byla ochrana jejich vzdělávacích, sociálních a

⁴ Koncept zahraniční politiky Ruské Federace 2000. *Ministerstvo zahraničních záležitostí Ruské federace*. Dostupné na: <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 19. 1. 2015.

⁵ Tamtéž.

jazykových svobod. Ke vztahu s EU se koncept nijak nezměnil, ovšem k NATO bylo Rusko kritičtější. Konkrétně byly zde označeny země, které se mohou stát budoucími členy NATO, což Rusko odsuzovalo. Jednou z těch zemí byla Ukrajina.⁶

V roce 2013 byl do úřadu prezidenta Ruské federace opět zvolen Vladimír Putin. Koncept zahraniční politiky je velmi podobný předchozím dvou, prakticky se jedná o to samé. Co se týče blízkého zahraničí, tak zde Rusko již konkretizovalo své zájmy na jednotlivé země. Jednalo se o Ukrajinu a Moldavsko a oblasti Náhorního Karabachu, Abcházie a Gruzie a Jižní Osetie.⁷

Zahraniční politika Ruské federace tedy prošla určitým vývojem. Na počátku 90. let bylo Rusko na pokraji hospodářského zhroutení, a tak se zahraniční politika, pod vedením liberálního proudu, zaměřila na spolupráci se Západem za účelem stabilizace země. Ovšem po událostech, jež měly za následek ochlazení vztahů Ruska se Západem, liberální proud oslabil a naopak zesílil proud balancérů a euroasianistů. Zahraniční politika se začala zaměřovat na posílení vlastní pozice v mezinárodních vztazích a na blízké zahraničí. Od nástupu Vladimíra Putina do prezidentského úřadu, zahraniční politiku naplno ovládl proud euroasianistů, kteří vnímají Ruskou federaci, jako samostatnou světovou geopolitickou jednotku, jež má mít významný vliv na světové dění. Rusko navíc výrazně zvýšilo svou aktivitu v blízkém zahraničí ve snaze upevnit svůj vliv.

5.2. Zahraniční politika vůči Ukrajině a problematika Krymu

Ukrajina je pro Ruskou federaci nejspíše nejdůležitější republikou v celém post-sovětském prostoru. Ukrajina totiž byla prakticky součástí

⁶ Koncept zahraniční politiky Ruské Federace 2008. *Ministerstvo zahraničních záležitostí Ruské federace*. Dostupné na: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 19. 1. 2015.

⁷ Koncept zahraniční politiky Ruské Federace 2013. *Ministerstvo zahraničních záležitostí Ruské federace*. Dostupné na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D, 19. 1. 2015.

ruské říše již od poloviny 17. století a byla jednou ze zakládajících členů Sovětského svazu. Samostatným státem se Ukrajina stává až v srpnu 1991, kdy vyhlásila nezávislost. Ta byla následně stvrzena referendem, které se konalo v prosinci téhož roku. Ukrajina je pro Ruskou federaci důležitá z několika důvodů. V porovnání s Běloruskem, které též sousedí s Ruskem, je Ukrajina daleko významnější stát pro Ruskou federaci. Je to druhý největší stát v Evropě, který disponuje dobrými podmínkami pro zemědělskou produkci. Navíc díky svým 50 miliónům obyvatel má velký tržní potenciál pro Rusko (Golani 2011: 39; Maness – Valeriano 2012: 138).

Ukrajina je z geopolitického hlediska významné strategické místo, protože tvoří jakýsi nárazníkový pás, přirozenou ochranu, jak pro Rusko, tak i pro Evropu. Oba dva aktéři se snaží upevňovat svůj vliv na Ukrajině, jelikož by to zajistilo zásadní převahu nad protivníkem. Pokud by Rusko dokázalo připoutat Ukrajinu k sobě a ovládat tamní politiku, nejenže by získalo ohromné území s dobrými zemědělskými podmínkami a potencionálně velkým trhem, ale také lepší přístup k Černému moři. S tímto potencionálem by se Ruská federace transformovala do nové imperiální říše, jež by měla velký vliv na Evropu (Larrabee 2010: 38).

Kromě toho, je také Ukrajina důležitá z ekonomického hlediska. Mimo to, že disponuje potencionálně velkým trhem, tak také je Ukrajina tranzitní zemí, přes kterou vede většina energetických toků, které zásobují Evropu. Poslední důvodem, proč je Ukrajina pro Rusko významná je ten, že se na Ukrajině nachází velké procento rusky mluvících obyvatel nebo etnických Rusů (Golani 2011: 39).

Zahraniční politika Ruské federace vůči Ukrajině se dá mapovat do dvou období. Zaprvé to je období prezidenta Borise Jelcina a jeho liberální prozápadní přístup a zadruhé to je období prezidenta Vladimíra Putina a jeho euroasianistický přístup. Boris Jelcin ve svém prvním funkčním období plně zastával prozápadní liberální proud. Bylo to

způsobené hlavně rozpadem Sovětského svazu a následným ekonomickým kolapsem Ruska. Jelcin povolil otěže v post-sovětském prostoru a zaměřil se hlavně na stabilizaci Ruska. Je však zapotřebí dodat, že Rusko sledovalo situaci na Ukrajině a pomohlo jí, se stabilizovat. Jelcin věřil, že touha Ukrajiny po sebeurčení je pouze přechodná a brzy odezní (Golani 2011: 40).

Jelcin ve svém druhém funkčním období začal obracet pozornost na své blízké sousedy a státy v SNS. Začala se vytvářet ruská obdoba Monroeovi doktríny. V tomto případě se však politika zaměřila na obnovení ruského vlivu na euroasii. Jelcin se snažil navázat s Ukrajinou těsnější vztahy skrze SNS, ale Ukrajina nikdy přístupovou smlouvu do SNS neratifikovala, jelikož se obávala ztráty své nezávislosti. Nezávislost pro Ukrajinu znamenala hlavně nezávislost na Rusku. To se dá však zařídit pouze těsnější spoluprací s Evropou a odklonem od Ruska (Golani 2011: 40 – 41; Kropatcheva 2006: 12).

S nástupem Vladimíra Putina na post prezidenta Ruska se sice radikálně změnila zahraniční politika vůči Západu nikoliv však vůči Ukrajině. Putin si uvědomil, že SNS není ten správný nástroj, jak vytvořit těsnější vazby na Ukrajinu. Možnost upoutat Ukrajinu skrze SNS tedy zavrhl a místo toho se snažil vytvořit bilaterální smlouvy, které by prohloubily závislost Ukrajiny na Rusku. Postup bilaterálních smluv a snaha vytvořit ekonomickou závislost Putinovi vycházela až do propuknutí Oranžové revoluce na Ukrajině (Golani 2011: 41).

Oranžová revoluce byla pro ruskou politickou elitu tvrdá porážka. Vladimír Putin totiž veřejně podporoval proruského prezidentského kandidáta Viktora Janukovyče, ten však souboj prohrál a prezidentem Ukrajiny se stal prozápadní kandidát, Viktor Juščenko. V tomto momentě Rusko vnímalo Ukrajinu jako velkou hrozbu, jelikož nový prezident Juščenko deklaroval pevnější vztahy se Západem. Zde je vidět, jak je Ukrajina z geopolitického hlediska pro Rusko důležitá, aby udrželo svůj

vliv v Evropě. Navíc, strach, který plynul z Oranžové revoluce, byl hlavně v tom, aby se tento fenomén nerozšířil do dalších zemí, které by mohly pak také usilovat o pevnější vztahy se Západem raději než s Ruskem. Následně se pak Evropská unie rozhodla začlenit Ukrajinu a dalších pět postsovětských republik do svého programu Východního partnerství. Cílem tohoto programu je lepší ekonomické, ale i politické propojení postsovětských republik se Západem. Rusko toto bralo jako tvrdý zásah do jeho sféry vlivu (Larrabee 2010: 38; Makarychev 2009: 44; Trenin 2014: 4).

Po zvolení Viktora Janukovyče prezidentem Ukrajiny v roce 2010 se situace lehce uklidnila, jelikož Janukovyč dobře dokázal manévrovat mezi Ruskem a EU. Pro upevnění své pozice na domácí půdě byl příkloněn k návrhu podepsat asociační smlouvu s EU. To Ruská federace nesla velmi těžce a trestala Ukrajinu za tento krok obchodním embargem. Následně Rusko se snažilo „podplatit“ Ukrajinu finančním balíčkem, pokud si vybere tu správnou stranu, ke které se připojí. Janukovyč tento balíček přijal a odmítl asociační smlouvu. To odstartovalo revoluci v listopadu 2013, která vyústila ve svržení prezidenta Janukovyče a vedla k anexi Krymu (Trenin 2014: 4 – 6).

Ruská federace mohla využít několika způsobů, jak upevňovat svůj geopolitický vliv na Ukrajině. První způsob, který byl velmi viditelný a nátlakový, je skrze ekonomiku. V případě Ukrajiny, Ruská federace využívala energetiku jako politický nástroj. Ukrajina je totiž energeticky závislá na ruském plynu a navíc je také významnou tranzitní zemí, přes kterou proudí důležité energetické toky do Evropy.

Další způsoby, které Rusko mohlo zvolit pro nátlak na Ukrajinu, již nejsou tak viditelné, nicméně jsou stejně účinné. V tomto případě hraje velmi důležitou roli právě Krymský poloostrov. Tento poloostrov Ruská federace využívala pro svoji nátlakovou politiku několika způsoby. Zaprvé se jednalo o Černomořskou námořní flotilu, která má v Sevastopolu svoji

základnu. Rusko, skrze flotilu, mohlo koordinovat vojenskou sílu de facto na cizím území. Zadruhé se jedná o krymské separatisty. Ruská federace využívala společné historie, kulturu, pravoslavnou církev či společný jazyk, aby podporovala krymský separatismus a mohla tak vytvořit nátlak na centrální ukrajinskou vládu. Jako první uvedu ruský nátlak v podobě energetického nátlaku, který Kreml několikrát použil za posledních 25 let.

5.3. Energetika

Už v 90. letech se zemní plyn stal problémem v rusko-ukrajinských vztazích. Zemní plyn se stal jakousi zbraní v geopolitických energetických hrách. Jedna strana využívala toho, že plynem disponovala, druhá zase toho, že přes její území vedly energetické toky. Tyhle rusko-ukrajinské „plynné“ vztahy byly určeny mezivládními dohodami. K prvnímu konfliktu došlo velmi brzy. Ačkoliv Ukrajina získala velmi výhodný kontrakt na ruský plyn, dokonce tak výhodný, že byl levnější než na domácím ruském trhu, tak přesto jej nebyla schopna splácet a dluhy se začaly hromadit. V prosinci roku 1999 Rusko tedy odstavilo dodávky, za účelem doplacení dluhů. Dokonce ruský premiér odeslal ukrajinskému prezidentovi Leonidu Kučmovi dopis, kde vysvětlil tento krok. Ukrajina na to však nijak nezareagovala. Jediná její reakce byla, že začala odčerpávat plyn, který nebyl určen pro ni. Odstávka tak nakonec neměla téměř žádný efekt a v únoru 2000 byly dodávky obnoveny. Obě dvě strany pak začaly vyhrožovat zdražením. Ukrajina za tranzit a Rusko za dodávky. Je zde však možné postřehnout prvky budoucí Putinovy zahraniční politiky, které signalizovaly, že si Ruská federace bude chránit své ekonomické zájmy (Kropatcheva 2011: 558 – 559; Moshes 2000: 3).

I v novém tisíciletí pokračovaly neshody a konflikty ohledně dodávek plynu. Ruský plynárenský gigant Gazprom de facto dotoval ukrajinské hospodářství kvůli extrémně nízkým cenám plynu pro Ukrajinu. V roce 2003 však Gazprom volal po zdražení plynu pro Ukrajinu. K tomu

nakonec došlo v roce 2005, kdy došlo ke zvýšení ceny z 50 \$ na 230 \$ za 1000 kubických metrů. To však Ukrajina odmítala a Gazprom tak odstavil dodávky pro Ukrajinu, ale Evropě nadále plyn posílal. Ukrajina však odklonila plyn určenou pro Evropu, což mělo za následek snížení dodávek do Evropy. Nakonec došlo k dohodě, kdy došlo ke smíšení ruského plynu s plynem ze střední Asie a Ukrajina nakonec za plyn platila pouhých 95 \$ za 1000 kubických metrů. Další konflikt se rozhořel v březnu 2007. Ten byl vyřešen poměrně rychle a cena byla ustanovena na 179 \$ za 1000 kubických metrů. Další krize však nastala o dva roky později. V lednu 2009 došlo k zastavení dodávek plynu na Ukrajinu, jelikož nebyla schopna platit dluhy. Tento výpadek postihl i země Evropské unie. Vyjednávání Gazpromu ztěžovala nepřehledná politická situace na Ukrajině. Nakonec však bylo dosaženo nové dohody, která počítá s 20 % slevou tržní ceny pro Ukrajinu (Kropatcheva 2011: 559 – 560).

Dalo by se říci, že tyto kroky ze strany Ruska byly čistě ekonomického rázu, ovšem mají i svůj politický podtext. Rusko trestalo Ukrajinu za její odvrát na Západ, skrze právě energetiku. Ukrajina skutečně deklarovala pevnější pouta s EU a NATO po Oranžové revoluci, což Rusko neslo velmi nelibě. Navíc EU v době plynové krize z roku 2005 odsoudila Rusko a tvrdě jej kritizovala. V roce 2009 však EU již kritizovala obě strany konfliktu. Rusko odmítlo kritiku s tím, že EU hraje geopolitickou hru v post-sovětském prostoru namířenou proti Rusku. To, že dodávky plynu pro Ukrajinu jsou také politickou záležitostí, potvrzuje i ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov, jenž prohlásil, že pouze „přátelé Ruska“ mohou počítat s ekonomickými a politickými výhodami. (Kropatcheva 2011: 560 – 561; Olikier – Crane – Schwartz – Yusupov 2009: 96).

5.4. Krym a Černomořská námořní flotila

Krymský poloostrov připadl v roce 1954 Ukrajině, kdy jej první tajemník ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu Nikita Sergejevič Chruščov, předal jako dar, v rámci oslav třisetletého výročí připojení Ukrajiny k Rusku. Toto gesto bylo symbolické, jelikož málokdo si tehdy dokázal představit Ukrajinu jako samostatnou a nezávislou zemi (Larrabee 2010: 42).

V roce 1991 se však Sovětský svaz rozpadl a Ukrajina vyhlásila nezávislost. Ukrajinské hranice a teritoriální suverenita byly mezinárodně uznány, což znamená, že Krymský poloostrov jí náležel definitivně. V tomto bodě je možné spatřit počátek budoucích problémů mezi Ukrajinou a Ruskem. Ruská základna na ukrajinském území je totiž legislativně, ale i politicky kontroverzní, jelikož přímo porušuje ukrajinskou Ústavu. Tato kontroverze je zapříčiněna přechodnými články v Kapitole XV ukrajinské Ústavy, které vytvořily velký spor mezi těmi, kteří podporovali přítomnost flotily na Krymu a těmi, kteří jí odmítali. Tyto články, jež se snažily vytvořit kompromis, tak vytvořily ústavněprávní hlavolam (Roslycky 2011: 302).

Článek 17 ukrajinské Ústavy totiž přímo zakazuje umístění zahraničních vojenských základen na ukrajinském území. Ovšem, jak bylo řečeno, existovaly zde přechodné články, jejichž právní status byl dosti neprůhledný. A právě neprůhlednost přechodných článků způsobila problém, jelikož Článek 14 byl v přímém rozporu se Článkem 17. Článek 14 ukrajinské Ústavy pojednává o zahraničních vojenských základách na ukrajinském území také, ovšem z něj lze vyvodit zcela jiný závěr. Dle Článku 14 je totiž možné mít na ukrajinském území pronajatou vojenskou základnu skrze mezinárodní smlouvy, jež pak následně ratifikuje ukrajinský parlament. Ačkoliv přechodné články měly existovat pouze pro ústavněprávní překlenovací období, Článek 14 zůstal v Ústavě zakotven.

Tím dochází ke zmíněnému rozporu mezi Článkem 14 a Článkem 17. Z následujících událostí je pak zřejmé, že Článek 14 se stal tím rozhodujícím (tamtéž).

Důležitým krokem pro Rusko a jeho udržení vlivu na Ukrajině a Krymu, bylo uzavření Dohody o přátelství, partnerství a spolupráci v květnu 1997, která prodlužovala „pronájem“ ruské námořní základny v Sevastopolu až do roku 2017. Sice tato dohoda stvrzovala ukrajinskou suverenitu, ale zároveň stvrzovala i ukrajinskou neutralitu. Ukrajina ani Rusko nesmělo dělat nic, co by ohrožovalo bezpečnostní zájmy druhé země. V překladu to znamená, že dle této dohody se Ukrajina nesměla připojit k žádné organizaci, která by byla namířena proti Rusku. Zároveň na území Ukrajiny se nesmí nacházet cizí vojska nebo nukleární zbraně. Rusko tím získalo ohromnou geopolitickou výhodu. Navíc si Rusko uchránilo základnu pro Černomořskou flotilu. Pokud by se Ukrajina rozhodla připojit k NATO, téměř jistě by to znamenalo ztrátu této základny, což by pro Rusko byla tvrdá rána. Touto smlouvou si pojišťuje, že se tak nestane. V roce 2010 se prezidentu Medvěděvovi podařilo prodloužit smlouvu z roku 1997 o pronájmu ruské námořní základny v Sevastopolu do roku 2042 pomocí Charkovských smluv⁸ (Kropatcheva 2006: 14; Golani 2011: 41).

5.5. Krym a separatismus

Na Krymském poloostrově však Ruská federace disponovala dalšími možnostmi, jak vytvořit nátlak na ukrajinskou centrální vládu. Mezi tyto možnosti patří, etničtí Rusové, jež tvoří většinu populace na Krymu (Mizrokhi 2009: 4), společná historie, kulturní pouta a také nemalý vliv pravoslavné církve. Všechny tyto aspekty se pak promítají do ruského separatismu na poloostrově.

⁸ Ukrajina doufá, že cena za ruský plyn vzroste jen o třetinu (2014). *Česká televize*. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/267226-ukrajina-doufa-ze-cena-za-rusky-plyn-vzroste-jen-o-tretinu/?mobileRedirect=off>, 19. 1. 2015.

Ruská federace nikdy nebrala Ukrajinu jako jednotný státní celek. Dokonce existují ruští analytici, kteří tvrdili, že hlavní problém v jednání s Ukrajinou je ten, že Rusko si dosud nepřiznalo, že Ukrajina je samostatná politická jednotka. Na Ukrajině jsou jednoduše regiony, které jsou ruské a regiony, které jsou méně ruské a Krym je dosud brán jako území, které je nadále ruské a symbolizuje ruskou pevnost, jež v minulosti stála proti tureckým výbojům nebo nacistické invazi. Ukrajina tyto reálie vzala v potaz, a proto má Krymský poloostrov svůj jedinečný status – Autonomní republika Krym (Bogomolov – Lytvynenko 2012: 14).

Krym je multietnickým regionem, avšak tyto etnika nemají pevný historický základ. A právě absence tohoto pevného historického základu, jakéhokoliv etnika, je důvodem nejasné budoucnosti regionu. Ta se projevuje několika způsoby. V prvním případě je pravdou, že mnoho obyvatel Krymu si nepřeje odtržení od Ukrajiny. Na druhou stranu další obyvatelé si zase přejí odtržení a připojení k Ruské federaci. Existuje dokonce i třetí proud obyvatel, který by si přál kompromis, který by zaručil Krymu nový speciální status a obyvatelé by měli, jak ukrajinské, tak ruské občanství. Problémem je, že jedno etnikum nevyjde s tím druhým. Je také zapotřebí říci, že zde funguje nejvíce proruských organizací z celé Ukrajiny. Mezi tyto organizace patří, jak politické subjekty, tak i společenství farníků pravoslavné církve nebo různé ruské think-thanky. Je zde možno nalézt i mnoho proruských médií (Bogomolov – Lytvynenko 2012: 14; Mizrokhi 2009: 4).

Ačkoliv je ruské etnikum dominantní, není schopné vytvořit stabilní hnutí, kvůli komplikované ruské, případně sovětské identitě. To je také důvod, proč ruská separatistická hnutí, vzniklá po vyhlášení ukrajinské nezávislosti, neměla dlouhá trvání a brzy se rozpadla do malých politických fragmentů (Mizrokhi 2009: 4).

Zásahy Ruské federace na Krymský poloostrov jsou pozorovatelné již ihned po rozpadu Sovětského svazu. Zejména to byli zastánci

euroasianistického proudu a odpůrci prozápadně orientované politiky Borise Jelcina. Vášnivé nacionalistické debaty ohledně Krymu se rozhořely v ruské Dumě v roce 1992. Debaty se týkaly legislativního rozhodnutí předání Krymu Ukrajině z roku 1954. Nacionalistické kruhy v Dumě požadovaly, aby byl tento právní akt prohlášen za neplatný. Ruský parlament, pak v průběhu let 1992 – 1993 stupňoval své požadavky na předání Krymu Ruské federaci. Například 23. ledna 1992 ruské ministerstvo zahraničních záležitostí veřejně požaduje po Ukrajině předání Krymu. Tento akt však vyvolal na Krymu silné protesty. Další případ se pak odehrál v dubnu téhož roku, kdy ruský viceprezident Alexandr Ruckoj při návštěvě Krymu, nabádal jeho obyvatelstvo k secesi. Ovšem tyto akce neměly podporu z vládnoucí strany ani od prezidenta Borise Jelcina. (Kuzio 2010: 18 - 19).

Do první poloviny 90. let se ruský prezident Jelcin a s ním i vládnoucí garnitura, stavěla negativně k odtržení Krymu a to z jednoho důvodu. Nechtěl podněcovat separatistické tendence v Čečensku. Ovšem od změny celkové zahraniční politiky, jež nastala po roce 1993, se změnila i celkový přístup ke Krymu a ruský parlament plně začal podporovat ruský separatisty. Ovšem podpora utichla v roce 1997, kdy byla podepsána, Dohoda o přátelství, partnerství a spolupráci. Tato dohoda potvrzovala ukrajinskou suverenitu a územní celistvost. Rusko pak v následujícím roce navíc prodělalo těžkou hospodářskou krizi, což vedlo separatisty k domněnce, že připojení k Rusku přeci nebude příliš výhodná alternativa. (Bebler 2014: 65; Mizrokhi 2009: 8).

Od nástupu Vladimíra Putina do funkce prezidenta Ruské federace se podpora separatistických skupin na Krymu značně zvýšila. Tato podpora byla spojena zejména s Oranžovou revolucí. Ukrajina se připravovala na těsnější spolupráci se Západem a NATO a Putin doufal, že podporou protizápadních a proruských separatistických skupin dostatečně destabilizuje ukrajinskou politiku. Kreml nejvíce podporoval

dvě organizace. Jednalo se o Ruskyaya Obshina Kryma (Komunita krymských Rusů) a Lidová fronta „Sevastopol – Krym – Rusko (SCR) (Mizrokhi 2009: 8; Roslycky 2011: 306). O těchto dvou organizacích bude více pojednávat kapitola věnující se regionalismu Ukrajiny.

Rusko skrze organizace na Krymu, zejména prostřednictvím SCR, používalo speciální taktiku, jak více zasahovat do vnitřní politiky Ukrajiny a Krymu. Jednalo se tzv. „pasovou“ politiku. Ruská federace dokázala měnit skladbu obyvatel Krymu skrze pasy. SCR, jako nástroj Ruské federace, distribuovalo ukrajinským občanům ruské pasy a měnila je tak i na ruské občany. To bylo pro Ukrajinu velmi nebezpečné a to ze dvou důvodů. Zaprvé to podkopávalo celý právní systém Ukrajiny, jelikož dvojí občanství je zakázáno Článkem 4 ukrajinské Ústavy. Tento článek je pak upraven zákonem z roku 2001, který se týká ukrajinského občanství. Ruská federace tak nepřímou neuznávala Ústavu a právní systém Ukrajiny, což oslabovalo postavení centrální vlády v Kyjevě (Roslycky 2011: 307).

Druhý důvod je závažnějšího rázu. Tvorba umělých občanství a změna skladby populace pak mohla sloužit jako důvod pro ozbrojený konflikt. V roce 2008 proběhla rusko-gruzínská válka. Ukrajina se začala oprávněně obávat o Krym, jelikož Rusko použilo, jako argument pro invazi do Gruzie, ochranu občanů Ruska. Stejně jako v případě Krymu, i zde Ruská federace tajně pašovala a distribuovala ruské pasy a uměle vytvářela ruské občany. Podobný scénář by se tak mohl odehrát i na Krymu. Rusko by však v tomto případě sledovalo dva cíle. První je okamžitě odtrhnout Krym, pokud by se Ukrajina odhodlala připojit k NATO a druhý, že díky nestabilnímu Krymu mohlo Rusko tlačit na ukrajinskou vládu (Roslycky 2011: 307; Mizrokhi 2009: 18 – 19).

Tento scénář je pak zavržen, díky vítězství Viktora Janukovyče v prezidentských volbách 2010 na Ukrajině. Ten totiž odmítal vstup do NATO. V únoru 2014 však prezident a část politické elity uprchla

z Ukrajiny před revolucí, která zde proběhla. Na Ukrajině nastalo dočasné mocenské vakuum a zmatek v Kyjevě vyústil v situaci, která vedla k anexi Krymského poloostrova Ruskou federací (Bebler 2014: 65).

5.6. Dílčí shrnutí

Tato kapitola se věnovala výzkumu, jak se vyvíjel vztah mezi Ruskou federací a Ukrajinou, potažmo Krymem, v období od rozpadu Sovětského svazu až po anexi Krymu. Než bylo možno přistoupit ke konkrétní zahraniční politice Ruské federace vůči Ukrajině, bylo zapotřebí charakterizovat a přiblížit vývoj samotné zahraniční politiky Ruska.

Ruská zahraniční politika se vyvíjela v závislosti na ekonomickém stavu země, ale také v závislosti, jaký prezident ovládal Kreml. Zahraniční politika se tak dá mapovat do dvou období. Je to období prezidenta Borise Jelcina, které trvalo do konce 90. let a pak období prezidenta Vladimíra Putina. Za prezidenta Jelcina se Ruská federace zaměřovala zpočátku na stabilizaci po rozpadu Sovětského svazu a spolupracovala se Západem, což bylo pro mnoho Rusů nepřijatelné. Zpočátku také Boris Jelcin nepodporoval separatistické tendence na Krymu z důvodu, že nechtěl podněcovat separatismus v Čečensku. Je však důležité říci, že v ruském parlamentu bylo mnoho zástupců, kteří otevřeně volali o anexi Krymu. Jelcin si byl jistý, že Ukrajina se dříve nebo později obrátí pro pomoc k Ruské federaci, to se však nestalo.

Ovšem v druhé polovině 90. let převládla podpora euroasianistů a Ruská federace se začala zaměřovat na své blízké zahraničí a upevňovat své postavení na mezinárodním poli. Ruská federace se otevřeně začala zajímat o Ukrajinu. Prezident Jelcin chtěl Ukrajinu svázat více k Rusku skrze Společenství nezávislých států. Avšak v roce 1997 Rusko plně uznalo ukrajinskou státní suverenitu a teritoriální celistvost.

Vladimír Putin pak změnil zahraniční politiku tak, že oficiálně chce rozbít světovou dominanci Spojených států a chce zavést světovou

multipolaritu. Také se ještě více zaměřil na posílení ruské dominance v blízkém zahraničí a snaží se Ukrajinu ještě více připoutat k Rusku skrze ekonomiku. To se mu dařilo až do propuknutí Oranžové revoluce, což byla pro ruskou politickou elitu v čele s Vladimírem Putinem tvrdá rána, jelikož se Ukrajina obrátila na Západ a veřejně usilovala o vstup do Severoatlantické aliance, což by byla pro Ruskou federaci velká geopolitická porážka. Ruská federace tedy následně zahájila kroky, které by vstup Ukrajiny do NATO a přiblížení se k Západu odvrátily, což se nakonec povedlo. Nutno dodat, že k tomu však výrazně napomohla dlouhodobá a vleklá politická krize, která probíhala na ukrajinské půdě.

Po zvolení Viktora Janukovyče ukrajinským prezidentem v roce 2010 se je pak znovu obnovena dřívější spolupráce s Ruskou federací. Janukovyč dobře manévroval mezi Evropskou unií a Ruskou federací, ovšem pro upevnění své pozice se rozhodl podepsat asociační smlouvu s Evropskou unií. To Ruská federace brala jako nepřijatelnou akci a začala Ukrajinu nejdříve vydírat a následně „podplatit“ výhodnou půjčkou. Janukovyč po nátlaku z Ruska nakonec odmítl podepsat asociační smlouvu, což odstartovalo revoluci, která vyvrcholila svržením Janukovyče a následnou anexí Krymského poloostrova Ruskou federací.

Ruská federace disponovala několika nástroji, jak zatlačit na Ukrajinu, aby udržela svůj geopolitický vliv. V kapitole byly vyjmenovány tři nástroje. Jeden je viditelný nátlak skrze ekonomickou stránku, v případě Ukrajiny je to skrze energetiku, jelikož Ukrajina je závislá na ruském zemním plynu a navíc je ještě tranzitní zemí pro významné energetické toky. Zemní plyn byl sporným objektem už od vzniku nezávislé Ukrajiny. Ačkoliv Ukrajina měla výhodný kontrakt, tak přesto nebyla schopna splácet své dluhy. Na přelomu tisíciletí pak došlo k první plyné krizi, která naznačovala budoucí zahraniční politiku Putinovy administrativy vůči Ukrajině. V novém tisíciletí pak Ruská federace dala několikrát najevo, že si bude chránit své, jak ekonomické, tak geopolitické

zájmy, tím že plynárenský gigant Gazprom odstavil dodávky plynu. Bylo to dáno jako trest za to, že Ukrajina neplatí své dluhy, ale také za to, že navázala těsnější styky se Západem a Severoatlantickou aliancí.

Další dva nástroje jsou pak méně viditelné leč stejně účinné. Jedná se o Černomořskou námořní flotilu a její základnu v Sevastopolu a o krymské separatisty. Díky námořní flotile Ruská federace de facto disponovala de facto vojenskou silou na území cizího státu. Skrze krymské separatisty se pak snažila Ruská federace destabilizovat centrální vládu v Kyjevě. Ruská federace krymské separatisty podporovala ihned po rozpadu Sovětského svazu, ačkoliv to Jelcin neschvaloval, ale ke konci 90. let tato podpora utichla. Významné podpory se krymští separatisté pak dočkali po Oranžové revoluci. Kdy je viditelný strach Ruské federace z možnosti vstupu Ukrajiny do NATO. Ruská federace využila pasové politiky, podporovala ruskou kulturu, jazyk, pravoslavné církve, aby co nejvíce podpořila krymské separatisty a destabilizovala centrální ukrajinskou vládu. V roce 2008 pak propukla rusko-gruzínská válka, kde Rusko provedlo intervenci do Gruzie, kterou obhajovalo ochranou ruských občanů v zahraničí. V souvislosti s pasovou politikou a podporou krymským separatistů, je možné domnívat se, že anexe Krymu byla v přípravě již v této době, jako nouzový plán, pokud by Ukrajina skutečně usilovala o vstup do NATO. Tyto přípravy byly pak pozastaveny v roce 2010 zvolením ukrajinské prezidenta Janukovyče.

Ruská federace využila tedy, kromě energetiky a Černomořské flotily, také krymský separatismus ve svých geopolitických hrách o Ukrajinu. Po Oranžové revoluci se linie geopolitiky Ruska a separatismu Krymu velice přiblížily a k jejich protnutí došlo po propuknutí Oranžové revoluce, kdy z předešlých poznatků je možné usoudit, že anexe Krymu již byla v přípravě jako nouzový plán. Hypotéza, že linie se protnou až v roce 2014, se tedy nepotvrdila.

6. Vztah mezi Ukrajinou a Krymem

6.1. Formování nezávislé Ukrajiny a ukrajinského regionalismu

Následující kapitola bude pojednávat o vztahu mezi centrální vládou Ukrajiny a Autonomní republikou Krymem. V kapitole zachytím vývoj tohoto vztahu, jak se ukrajinský regionalismus a regiony formovaly od vzniku nezávislé Ukrajiny, a jak centrální vláda reagovala na ruské separatistické tendence na Krymu.

Ukrajina prošla zajímavým a zejména pomalým legislativním vývojem v průběhu prvních několik let, poté co země získala nezávislost. I cesta k nezávislosti byla pomalá a těžkopádná. Na počátku 90. let se Sovětský svaz dostal do velké krize, se kterou se již nedokázal vypořádat a začal se tak rozpadat. Zatímco mezi první odtržené republiky se řadily pobaltské země, tak ukrajinské komunistické elity trpělivě vyčkávaly, jaké příkazy Moskva vydá. Ovšem občanská společnost, která byla pobouřena černobylskou katastrofou, dávala najevo svou nespokojenost, jak se zkostnatělým politickým vedením Ukrajiny, tak se Sovětským svazem, jako soustátím. Tato nespokojenost se pak transformovala do demonstrací, které však měly výraznou podporu pouze na západě země (Hossinger 2014: 149 – 150).

V roce 1989 došlo ke změně sovětské ústavy a v roce 1990 byla pak vyhlášena Deklarace státní suverenity Ukrajiny. Prvního prosince roku 1991 bylo pak vypsáno referendum pro vyhlášení nezávislosti. Zároveň s referendem byla spojena i volba prezidenta Ukrajiny. Referendum dopadlo, dle očekávání, pozitivně pro vyhlášení nezávislosti a prvním ukrajinským prezidentem byl zvolen Leonid Kravčuk. Osmého prosince pak došlo k podepsání Bělověžských dohod. Tyto dohody ukončují existenci Sovětského svazu a zakládají Společenství nezávislých států. Zakládajícími státy SNS byla Ruská federace, Bělorusko a Ukrajina (Hossinger 2014: 151; Balan – Duda – Ivanov – Pavlenko 2011).

V této době, kdy se pomalu a obtížně rodila ukrajinská nezávislost, tak se také vytvářel složitý regionalismus. Regionalismus na Ukrajině je více spojen s velkými regiony, které spojuje nejen jejich jazykové a etnické složení, ale také historická a kulturní pouta, oproti regionalismu například v Rusku, který je spojen s menšími administrativními jednotkami. Vznik ukrajinského regionalismu pak ovlivnil celý vývoj vztahu centrální vlády k regionálním lídrům. Ukrajinský regionalismus sice nepředstavoval velké ohrožení pro centrální vládu, ovšem byl více rezistentní vůči centralizaci moci a institucionální homogenizaci (Goode 2012: 91).

S vyhlášením Deklarace státní suverenity v červenci 1990 je možno zaznamenat první náznaky ukrajinského regionalismu. V tento moment se rozhořela diskuze o vytvoření Doněcko-Dnipropetrovského regionu nebo dokonce o vzniku samostatného regionu Dnipropetrovsk. V následujícím měsíci téhož roku byly v Oděse předloženy další požadavky na vytvoření nového regionu se speciálním statusem. Tento region, jenž sám sebe nazýval jako Novorusko, se skládal z několika regionů Ukrajiny a navíc počítal i s oblastí okolo Dněstru v Moldávii. Ovšem o autonomii se nesnažily pouze východní regiony. I na západě Ukrajiny se objevily oblasti, které požadovaly autonomii. Největším takovým západním regionem bylo Zakarpatí, které požadovalo po centrální vládě větší autonomii. Zakarpatí se inspirovalo postupem Krymu a snažilo se vydobýt si status autonomní republiky. V otázce do referenda, které se konalo pak v prosinci 1991, byla nakonec slovo „autonomní“ vypuštěno. Tuto změnu dojednal Kravčuk, když se setkal s tamními regionálními lídry (Goode 2012: 97 – 98).

6.2. Krymský separatismus v 90. letech

Stejně jako v předchozí kapitole, je opět důležité připomenout, jak je složení obyvatelstva Krymu složité, a proto je velmi těžké predikovat jeho vývoj. Štěpící linie na Krymském poloostrově totiž vytvořily tři proudy. Jedná se o proruský, ukrajinský a tatarský proud. Ovšem štěpící linie nefungují pouze na bázi politických elit, ale také se zde promítal vliv etnických, ideologických a geopolitických linií, které se různě prolínaly. Ačkoliv bylo zaznamenáno mnoho pokusů toto štěpení překonat, žádný se nesetkal s úspěchem, jelikož tyto štěpící linie jsou hluboko zakořeněné. (Dawson 1997: 432).

První snahy o posílení autonomie Krymského poloostrova byly vidět už na počátku 90. let, kdy byly velmi intenzivní. Různá hnutí se transformovala do politických stran (ukrajinské, proruské, tatarské), které pak požadovaly obnovu samostatného Krymu. Tento požadavek byl následován dalším, který se snažil o uspořádání regionálního referenda v rámci celostátní referenda, jež mělo proběhnout v prosinci 1991. Celostátní referendum obsahovalo otázku ohledně nezávislosti, regionální referendum pak mělo ještě dořešit status samotného Krymu. Byla to Komunistická strana Krymu, která zahájila tento proces ohledně autonomie. Ta již v roce 1990 požadovala o anulování rozhodnutí Nejvyššího sovětu z roku 1945, které změnilo status Krymu ze Socialistické sovětské republiky na Oblast, což byla administrativní jednotka podřízená republice (Mizrokhi 2009: 5).

Po vyhlášení ukrajinské Deklarace o státní suverenitě v červenci 1990, separatistické a autonomistické tendence nabraly na obrátkách. Krymský Nejvyšší sovět prohlásil tuto deklaraci za protiústavní a tvrdil, že obyvatelé Krymu by měli mít právo získat větší míru autonomie v podobě Krymské autonomní sovětské socialistické republiky (Krymská ASSR). V lednu 1991 se tak konalo referendum, které by potvrdilo vznik Krymské ASSR, ovšem technicky vzato se však jednalo pouze o získání

nezávislosti v rámci Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR) (Mizrokhi 2009: 5; Goode 2012: 101).

Referendum bylo nakonec úspěšné, pro vyhlášení Krymské ASSR se vyslovilo 93,3 % voličů, při 81,4 % volební účasti. Ukrajinský Nejvyšší sovět však potvrdil status autonomní republiky v rámci Ukrajiny. Krymský Nejvyšší sovět naopak v září 1991 vyhlásil nezávislost. Jednalo se tak o poslední vzniklou sovětskou republiku a zároveň o první, která vznikla na základě referenda (Mizrokhi 2009: 5; Goode 2012: 101).

Velmi důležitou roli, při formování pokusů o vyhlášení nezávislosti na Krymu, hrála ruská zahraniční politika. Ta ve svém konceptu pro blízké zahraničí hájila zájmy etnických Rusů v nově vzniklých nezávislých zemích. Druhý důvod, proč se Ruská federace zajímala o Krym, byla Černomořská námořní flotila a její základna v Sevastopolu. V této době byly vztahy mezi Ruskem a Ukrajinou velmi napjaté. Rusko Ukrajinu hlasitě kritizovalo za její zahraniční politiku a za přístup v organizaci SNS. Výrazným bodem sporu se pak stala při tvorbě tzv. „Strategického partnerství“. Při tvorbě této politiky, obě dvě země pochopily její význam zcela jinak. Ruská federace si toto vyložila jako povinnost zemí společně koordinovat zahraniční politiku. Tato definice byla však pro ukrajinské politické elity nepřijatelná. Ukrajina totiž Společenství nezávislých států vnímala jako dočasnou spolupráci států, které měly společnou minulost, ale již nemají společnou budoucnost. Rusko pak obvinilo Ukrajinu, že v rámci SNS se snaží obětovat přátelství Moskvy a navázat těsnější vztahy Západem (Wydra 2004: 115 – 116).

Další zhoršení vztahů mezi Ukrajinou a Krymem pak došlo v roce 1992. V tomto roce severní část Krymu hrozila dalším referendem. Toto referendum pak mělo za úkol spojit severní část Krymu s jižními ukrajinskými regiony. Tato krize došla dokonce tak daleko, že velitel Černomořské námořní flotily, Igor Kasatonov, chtěl vytlačit všechny ukrajinské vojenské jednotky pryč ze Sevastopolu. Konflikt měl být pak

ukončen dohodou. Tato dohoda však nikdy nebyla podepsána, jelikož se Simferopol a Kyjev nedokázaly shodnout na podrobnostech. Ačkoliv krymský parlament dohodu nakonec přijal, nabyl přesvědčení, že již není zapotřebí, aby tuto dohodu ratifikoval i ukrajinský parlament. Ukrajinský parlament však tuto dohodu neratifikoval a navíc upřesnil postavení Krymu na Ukrajině. Pokud by totiž nebylo zapotřebí, aby dohodu ratifikoval i ukrajinský parlament, de facto by to znamenalo, že krymský parlament se nachází na stejné institucionální úrovni jako parlament ukrajinský. Tak tomu ovšem nebylo a proto ukrajinský parlament pozměnil část dohody a Krymu udělil status Autonomní republika Krym. Navíc zákon vůbec nezohlednil tatarské obyvatelstvo na Krymu. Tento akt ukrajinského parlamentu pak odstartoval další separatistické tendence (Wydra, 2004: 116; Mizrokhi 2009: 6).

Situace pak vyvrcholila 5. května 1992, kdy krymský parlament vyhlásil nezávislost tzv. Deklarací o vyhlášení nezávislosti Krymu. K této deklaraci byla navíc představena nová krymská Ústava. V samotné Ústavě byl však legislativní rozpor. Ústava totiž stanovovala Krymskou republiku jako samostatný stát a zároveň však redefinovala její status v Ukrajinském státě. Celý tento proces inicioval Jurij Meškov. To byl zakladatel proruského Krymského republikánského hnutí, jedné z největších proruských politických stran na Krymu. Tato deklarace a zároveň nová Ústava měla být stvrzena referendem, které bylo naplánováno na 2. srpna téhož roku (Wydra 2004: 116 – 117; Mizrokhi 2009: 6).

Krymský lídr, Nikolaj Bagrov, se snažil touto deklarací a referendem rozpohybovat ukrajinské politické elity k nějaké akci a snažil se vyjednat pro Krym lepší postavení. Skutečně dosáhl reakce ukrajinského parlamentu. Ten totiž 13. května 1992 prohlásil deklaraci za protiústavní a dal krymské Nejvyšší radě ultimátum. Krymský parlament musel do dvou týdnů stáhnout deklaraci a zrušit referendum. Do jednání

se zapojil i ukrajinský prezident Kravčuk, který s Bagrovem dojednal kompromis, který zohledňoval ultimátum ukrajinského parlamentu. Kompromis nakonec obsahoval důležitá fakta, se kterými obě strany souhlasily. Krym nadále zůstal pevnou teritoriální i legislativní složkou Ukrajiny, avšak si vydobyl jedinečné pravomoci. Krym získal specifické politické i legislativní možnosti, aby mohl využít svůj jedinečný potenciál, jakožto speciální složky Ukrajiny. Navíc Krym disponoval možností, nezávisle na ukrajinské centrální vládě, vytvářet vazby s jinými státy. Tyto vazby se však netýkaly všech politických témat. Mohly být vytvořeny pouze ekonomické, sociální a kulturní vazby. Tuto dohodu krymský parlament přijal a ratifikoval v červnu 1992 (Wydra 2004: 117; Mizroki 2009: 6 – 7).

V roce 1994 se rozhořel další boj ohledně odtržení Krymu od Ukrajiny. Na konci ledna tohoto roku je totiž zvolen krymským prezidentem Jurij Meškov. V té době byl předsedou Ruského bloku. Ukrajinský parlament tento akt opět považoval za hrozbu vůči státní celistvosti a tak přidal k Ústavě několik dodatků, které byly namířené proti svévolné legislativní činnosti krymských úřadů. Vážnost situace pak potvrdil ukrajinský parlament tím, že 24. února 1994 vydal prohlášení, kde Krymu dává ultimátum, že do měsíce musí krymský parlament upravit zákony tak, aby byly v souladu s ukrajinskou Ústavou. V této době do situace výrazně zasáhla Ruská federace. Ruský prezident Jelcin uspořádal setkání s krymským prezidentem Meškovem a ruským premiérem Černomyrdinem, na kterém oznámil, že Ruská federace již nadále nebude vznášet nároky na Krymský poloostrov (Wydra 2004: 118).

V květnu 1994 pak krymský parlament obnovil krymskou ústavu z roku 1992. Kyjev tedy znovu sáhl po své obvyklém nástroji a opět předložil krymskému parlamentu ultimátum. Tentokrát však kyjevská vláda informovala OSN a Organizaci pro bezpečnost a spolupráci

v Evropě (OBSE) o situaci na Krymu a požádala o monitoring. Po vypršení ultimáta, pak ukrajinský parlament zrušil většinu právních předpisů Autonomní republiky Krym, protože byly v nějakém bodě v rozporu s ukrajinskou Ústavou. To však krymskému prezidentovi Meškovi nedělalo velké starosti a odmítl se podříditi vůli Kyjevu. Meškov pak vyhlášíje Sevastopol za ruské město a podřizuje se pouze ruské legislativě. Došel dokonce tak daleko, že nechal posunout hodiny na moskevský čas (Goode 2012: 102, Wydra 2004: 118; Mizrokhi 2009: 7).

Ovšem Meškov se rozhodl, že si Krym zaslouží silné vedení, které nebude zbytečně tříštěno, a proto ke konci roku 1994 rozpouští krymský parlament. Tento krok obhajoval argumentem, že se snaží harmonizovat právo na krymského prezidenta s ukrajinskou Ústavou. Nutno dodat, že jeho další kroky vedly k revitalizaci krymské ústavy. Rozpuštění krymského parlamentu ukrajinskou vládu značně vyděsil. Nejvyšší rada Ukrajiny si totiž nárokovala právo na případné rozpuštění krymského parlamentu. Meškov ji toto právo sebral, čímž dal najevo, že Krym si bude řešit své záležitosti nezávisle na centrální ukrajinské vládě (Wydra 2004: 119).

V této chvíli však došla krymskému parlamentu trpělivost a zbavila Meškova všech práv a premiér krymského parlamentu se stal nejvyšším představitelem Autonomní republiky Krym. Spor mezi Meškovem a krymským parlamentem brilantně využil čerstvě zvolený ukrajinský prezident Leonid Kučma. Ten totiž navázal vřelé vztahy s čerstvým premiérem krymského parlamentu, Anatolijem Frančukem, který uklidňoval situaci na Krymu. Navíc Ruský blok „prezidenta“ Jurije Meškova se během střetu o moc rozpadl na několik frakcí a politická elita byla rozdrobená. O několik měsíců později ukrajinský parlament zrušil krymskou ústavu a funkci krymského prezidenta a následně v nové Ústavě Ukrajiny byl pak jasně definován status Krymského poloostrova. Je zapotřebí však říci, že centrální vládě v Kyjevu výrazně pomohla

ekonomická krize, která na Krymu propukla (Goode 2012: 102; Wydra 2004: 119).

V roce 1997 Rusko podepsalo Dohodu o přátelství, partnerství a spolupráci, která potvrdila ukrajinskou teritoriální celistvost a Ruská federace se vzdala veškerých nároků na území Ukrajiny. Tento rok je zlomový, protože v tuto chvíli separatisté na Krymu zůstali bez podpory a ukrajinská vláda si tak upevnila svoje pozice na poloostrově (Mizrokhi 2009: 11; Goode 2012: 103).

V roce 1998 pak dojde k sepsání další krymské ústavy, která je však výrazně odlišná od těch předchozích. Již nepracuje s výrazy, jako je krymské občanství nebo státnost a naopak uznává ukrajinštinu jako státní jazyk. Tato krymská ústava jasně definuje krymský poloostrov jako integrální část Ukrajiny. Navíc bylo zde zaneseno, že veškeré legislativní akty, které bude Autonomní republika Krym řešit, bude řešit v souladu s ukrajinskou Ústavou. Uznala také, že veškeré pravomoci, které krymský parlament a vláda má, jsou v souladu s ukrajinskou Ústavou.⁹

Dále je zde pak v ústavě velmi důležitý Článek 9. Tento Článek se zabývá zajištěním práv a svobod ukrajinských občanů, kteří žijí v krymské republice. Článek se skládá ze tří bodů. Zaprvé jsou lidská a občanská práva zaručena a stanovena ukrajinskou Ústavou a ukrajinskými zákony. Současně jsou zaručena i krymskou ústavou, která je v souladu s tou ukrajinskou. Zadruhé je pak stanoveno, že krymská ústava i krymské zákony nesmí v žádném případě omezovat práva a svobody ukrajinských občanů, jež zřizuje ukrajinská Ústava. Třetí bod pak pojednává o krymských výkonných orgánech, které musí zajistit nejen občanská práva a svobody, ale také minimální životní podmínky na Krymu. Další formy ochrany práv, pak může zřídit krymská Nejvyšší rada,

⁹ Ústava Autonomní republiky Krym (1999). *Státní rada Autonomní republiky Krym*. Dostupné na: <http://www.rada.crimea.ua/en/bases-of-activity/konstituciya-ARK>, 2. 4. 2015.

pokud jí to rozpočet dovolí. Netřeba dodávat, že opět tyto formy musí být v souladu s ukrajinskou Ústavou.¹⁰

Tato ústava je jakýmsi symbolickým ukončením separatistických tendencí v 90. letech minulého století a upevnění pozice centrální ukrajinské vlády a konečné vyřešení legislativních problémů spojené se statusem Krymského poloostrova.

Je zajímavostí, že během 90. let, při tak chaotickém legislativním vývoji, nedošlo k žádnému ozbrojenému střetu a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem, proč na Krymu, ale vůbec v celé východní Ukrajině nedošlo k žádným ozbrojeným střetům, byl pomalý a váhavý přístup centrální vlády. Ukrajinský parlament skutečně dlouho zvažoval každé rozhodnutí. Druhý důvod navazuje na ten první. Během čekání na nějakou reakci od centrální vlády, se separatistické koalice jednoduše rozpadly a strany se ještě více fragmentovaly. V případě Krymu se může ještě započítat třetí důvod a to je, že Ruská federace přestala podporovat separatistické organizace z důvodu stabilizace Ruské federace a prozápadní politiky prezidenta Jelcina (Mizrokhi 2009: 10).

6.3. Regionální organizace na Krymu

Během 90. let minulého století se na Krymu vytvořilo podhoubí pro vznik různých organizací. Tyto organizace logicky kopírují strukturu obyvatelstva na Krymu. Je tedy možné rozdělit si organizace do tří skupin. První skupina je ukrajinská, druhá proruská a konečně třetí je pak zaměřena pro podporu krymských Tatarů. Jelikož se krymští Tataři v regionalismu na Krymu nehrají významnou roli, jejich organizace budou pouze stručně zmíněny.

Jako první skupinu organizací, kterou zmíním, jsou ukrajinské organizace. Ukrajinské organizace byly a jsou na krymském poloostrově v menšině a nejsou příliš dobře etablované. V průběhu 90. let, při

¹⁰ Tamtéž.

turbulentním vývoji na Krymu, měly ukrajinské organizace velmi slabou image. Bylo to dáno nejen tím, že etničtí Rusové na Krymu tvoří většinu populace, ale také tím, že hnutí Ruch, což bylo hnutí, které bylo hlavní opozicí vůči komunistickým elitám v době formování ukrajinské nezávislosti, mělo na východě Ukrajiny malou podporu. Ruch bylo jakousi všezastřešující organizací, jež sdružovala veškeré demokratické ukrajinské strany, ovšem na Krymu tato organizace měla takřka mizivou podporu (Hossinger 2014: 150; Dawson 1997: 433).

Hlavní ukrajinskou silou s největší podporou se pak stal krymský Občanský kongres, který se zformoval v roce 1994. Krymský Občanský kongres měl za úkol spojit všechny ukrajinské síly na Krymu. Ovšem, stejně jako v případě Ruského bloku i zde brzy došlo ke konfliktu uvnitř strany a Kongres se rozštěpil na dvě křídla. První křídlo si zanechalo původní název. Druhé křídlo se pak nazývalo Celokrymský kongres Ukrajinců. Je paradoxní, že tyto dvě křídla měla stejnou identitu a ve finále bojovala za stejné cíle. Cíle de facto nebyly ani tolik politické jako kulturní. Obě dvě frakce se snažily o zlepšení ukrajinské kultury na Krymu nebo vedly boj za ukrajinský jazyk. V rámci politiky se frakce snažily spolupracovat s centrální vládou v Kyjevě (Dawson 1997: 434).

Naproti tomu, proruské organizace měly na Krymu drtivou podporu. Opět zde hrál faktor etnických Rusů jako dominantní většiny, ovšem podpora zde byla viditelná i ze zahraničí, konkrétně z Ruské federace. Rusko totiž založilo pobočku Moskevské univerzity v Sevastopolu a skrze nejen ni proudila výrazná podpora z Ruska (Varettoni 2011: 90).

Nejviditelnější proruské organizace s nejsilnější podporou byly, již zmíněné Krymské republikánské hnutí a Krymská republikánská strana, založené Jurijem Meškovem. Tyto dvě hnutí byla založena ihned po vyhlášení ukrajinské nezávislosti. Etničtí Rusové totiž očekávali „ukrajinizaci“ Krymského poloostrova a tyto dvě organizace měly sloužit jako ochrana před Ukrajinou. Meškov ani tak neobhajoval práva etnických

Rusů, jako se spíš snažil ochránit postavení ruského jazyka a kultury na Krymu. Navíc zde byla hrozba navrátních se krymských Tatarů, před kterými Meškov chránil tzv. slovanskou komunitu. Zde je zajímavostí, že hnutí mnohdy nenašlo shodu na formě nezávislosti Krymu. Zatímco přední a horliví představitelé, v čele s Meškovem, hlasitě deklarovali připojení k Ruské federaci, tak oficiální prohlášení znělo, že Krym chce získat nezávislost v podobě samostatného postsovětského státu. Dokonce oficiální stanovisko odmítalo spolupráci s krymskými komunisty a vyzývalo, co k nejrychlejšímu přechodu k tržnímu hospodářství (Dawson 1997: 432 – 433; Kuzio 2010: 17).

Během 90. let však došlo k politické fragmentaci Krymského republikánského hnutí i Krymské republikánské strany. Ty navíc byly pak považovány ukrajinskou bezpečnostní službou za hlavního pachatele organizovaného zločinu na Krymu. Tyto strany se pak následně transformovaly do organizace, která již byla zmíněna v předešlé kapitole. Jedná se o Ruskyaya Obshina Kryma (Komunitu krymských Rusů – RCC). Od poloviny 90. let, kdy se ruská zahraniční politika začala pomalu měnit a více zaměřovat na blízké zahraničí, byla RCC financována nejen ministerstvem zahraničních záležitostí Ruské federace, ale také moskevským starostou Jurijem Lužkovem a také členem ruského parlamentu a bývalým šéfem Institutu SNS Konstantinem Zatulinem (Roslycky 2011: 306).

RCC se v novém tisíciletí dá považovat za největšího proruského politického hráče, který zastřešuje ostatní proruské nevládní organizace na Krymu. Těchto nevládních organizací je nejméně 25 a odhadem RCC sdružuje zhruba 15000 členů. Je zapotřebí říci, že v roce 2006 bylo mnoho lídrů RCC zvoleno do krymského parlamentu. Všichni lídři měli silnou podporu z Ruské federace (Mizrokhi 2009: 15; Roslycky 2011: 306).

Kromě toho, že RCC je významným politickým hráčem na Krymu, tak je také významným hráčem ve společensko-kulturní sféře a také má velmi dobré vztahy s admirálem Solovjovem, což je bývalý šéf zpravodajské divize Černomořské námořní flotily. Tento kontakt a vlastně celá základna RCC představuje pro Ukrajinu velké ohrožení na Krymu. RCC, stejně jako její předešlé formy, se stále obávala „ukrajinizace“ a snažila vytvářet takovou atmosféru na Krymu, aby byla „ukrajinizace“ co nejvíce ztížena. Navíc RCC spolupracovala s ruským Kulturním a vzdělávacím centrem, které poskytovalo obyvatelům Krymu vyšší vzdělávání, ovšem pouze v ruštině (Roslycky 2011: 306).

V předešlé kapitole byla zmíněna ještě jednu proruská organizace, která hraje významnou roli na Krymském poloostrově v novém tisíciletí. Jedná se o Lidovou frontu Sevastopol – Krym – Rusko (SCR). Tato organizace byla přímo vyšetřována ukrajinskou bezpečnostní službou kvůli podezření, že provozovala aktivity, které podkopávaly ukrajinskou legislativu a teritoriální celistvost. Veškerá tato aktivita byla zaznamenána během a po oranžové revoluci (Kuzio 2010: 32).

Lidová fronta vznikla těsně po Oranžové revoluci, tedy v roce 2005. Téměř veškerí její členové jsou také členové RCC nebo nějaké jiné proruské organizace, kterou RCC zastřešuje. Ukrajinská vláda měla podezření, že Černomořská námořní flotila SCR finančně podporuje a navíc tyto finance jsou tzv. „špinavé peníze“. SCR byla pro ukrajinskou teritoriální celistvost daleko větším nebezpečím než RCC. Zatímco RCC nebyla příliš radikální a nástroje, jak posilovat ruské národní cítění na Krymu, kterými disponovala, jsou dobře schované, tak SCR je velmi radikální. SCR pořádala akce, při kterých se zapalovaly ukrajinské knihy nebo vyvěšovaly ruské vlajky na ukrajinských administrativních budovách. SCR také považovalo Severoatlantickou alianci za teroristickou organizaci a ukrajinské vlastence přirovnávalo k nacistům a

veřejně požadovalo po ruském prezidentovi anexi Krymu (Mizrokhi 2009: 17; Roslycky 2011: 307; Kuzio 2010).

Tyto akce nezůstaly ovšem bez odezvy. Ukrajinská vláda si byla vědoma těchto radikálních postupů SCR a snažila se jej mírnit. V roce 2008 došlo k zatčení dvou členů SCR, za propagaci anexe Krymu a narušení územní celistvosti Ukrajiny. V téže době se pak ukrajinská bezpečnostní služba snažila přesvědčit ukrajinské Ministerstvo spravedlnosti, aby zakázalo SCR. Důvodem bylo podněcování společenských a politických nepokojů na Krymu. Toto podněcování prý navíc bylo vedeno ze zahraničí. K zákazu pak došlo v lednu 2009. SCR byla velmi nápomocna a vlastně se stala nástrojem Ruské federace v její pasové politice, kdy SCR rozdávala obyvatelům ruské pasy, čímž je transformovala na ruské občany. Právě toto umělé navýšení ruské populace na Krymu pak dodávalo SCR potřebnou sebedůvěru při volání o anexi Krymského poloostrova Ruskou federací (Mizrokhi 2009: 16; Roslycky 2011: 307; Kuzio 2010: 32).

Nakonec je třeba alespoň zmínit a stručně představit politické zástupce krymských Tatarů. Na Krymu výrazně figurují dvě politická tatarská hnutí. První organizace je Medžlis neboli Organizace krymsko-tatarského národního hnutí (OKND) a druhá je pak Národní hnutí krymských Tatarů (NDKT). Hnutí používají odlišné taktiky v boji za svá práva. Medžlis, pod vedením disidenta Mustafy Džemileva, zastává rezistentní politiku vůči ukrajinské vládě a odmítá jakýkoliv kompromis. Medžlis, stejně jako NDKT, má dlouhou historii a během doby své existence odmítal kompromis, jak se Sovětskými politickými elitami, tak i s postsovětskými režimy. NDKT naproti tomu je umírněné a snaží se dosáhnout kompromisu nebo dohody, která by byla v souladu s ukrajinskou legislativou, ale zlepšila by postavení krymských Tatarů. Právě kvůli naprosto rozdílným povahám a přístupům k centrální

ukrajinské vládě se tyto dvě krymsko-tatarské organizace navzájem považují za nepřítelé (Dawson 1997: 434).

6.4. Krymský separatismus po Oranžové revoluci

V minulé podkapitole byl již naznačený vývoj krymského regionalismu v novém tisíciletí. Po podepsání Dohody o přátelství, partnerství a spolupráci, byla učiněna přítrž separatistickým tendencím a klid na poloostrově zůstal až do vypuknutí Oranžové revoluce. Tato revoluce dovedla do funkce prezidenta Viktora Juščenka, který udržoval velmi vřelé vztahy se Západem a ukrajinská zahraniční politika se obrátila od Ruské federace směrem na Západ a upínala se na spolupráci se Severoatlantickou aliancí.

Oranžová revoluce byla totiž revolucí za pevný národní stát a jeho stabilizaci, jak hospodářskou, tak společenskou. V rámci budování pevného národního státu byly uplatňovány různé politiky, které opět vedly odporu východních ukrajinských regionů a Krymského poloostrova k centrální ukrajinské vládě. Konkrétně nadějný prozápadní prezident Viktor Juščenko spolu s jeho proprezidentskou stranou Naše Ukrajina, vedl silnou politiku „ukrajinizace“. V této politice mělo dojít k maximálnímu posílení ukrajinského jazyka, který se měl stát jediným státním jazykem, jenž měl být využíván nejen na úřadech nebo v armádě, ale také v masmédiích, kultuře a hlavně ve vzdělávacích institucích. Těmito nástroji se prezident Juščenko snažil posílit národní cítění a ukrajinský národ. Důležitým krokem pro posílení národní identity pak mělo být vytvoření ukrajinské národní církve, která by byla naprosto nezávislá od ruské pravoslavné. Ukrajinská historie, jež byla do té doby prezentována zejména sovětskou literaturou, byla nahrazena ukrajinskou. To mělo vést k obrození ukrajinského národa (Katchanovski 2010: 6 – 7).

Nová prozápadní ukrajinská vláda se pak postavila problému možného separatismu na Krymském poloostrově a zahájila tažení na

jeho potlačení. V říjnu 2006 prezident Juščenko nařídil ukrajinské bezpečnostní službě, aby zvýšila svoji aktivitu na Krymu a nařídil ji zpřísnit dozor nad separatistickými tendencemi. Ukrajinská bezpečnostní služba také měla povolení neutralizovat jakékoliv akce, které by ohrožovaly nebo poškozovaly ukrajinskou teritoriální celistvost nebo státní suverenitu. Ukrajinská bezpečnostní služba pak označila celkem tři subjekty jako teroristické, které podporovaly separatistické tendence na Krymu. Zaprvé to byla Sevastopolská pobočka Institutu SNS. Jejím šéfovi, Konstantinu Zatulinovi byl pak zakázán vstup na ukrajinskou půdu, kvůli jeho názorům, které byly namířené proti ukrajinské teritoriální celistvosti (Mizrokhi 2009: 18).

Druhá organizace, kterou ukrajinská bezpečnostní služba označila za teroristickou a snažila o její zákaz, byla již zmíněná Lidová fronta Sevastopol – Krym – Rusko. A poslední významný zákaz se netýkal organizace, ale přímo osoby. Jednalo se o Jurije Lužkova, starosty Moskvy. Ten byl Ukrajinou označen za nežádoucí osobu v květnu roku 2008. Toto označení si vysloužil za neustálé výroky na adresu Krymu, kdy podněcoval jeho odtržení nebo za zpochybňování ukrajinské územní celistvosti. Ačkoliv po Oranžové revoluci nedošlo ke slibované stabilizaci země a probíhala vleklá a neutichající politická krize, tak přesto ukrajinská vláda a prezident se snažili o národní obrození a potlačení ruské identity, zejména na Krymu (Roslycky 2011: 307; Mizrokhi 2009: 17).

Oranžová revoluce odstartovala jakýsi nový nástup separatistických tendencí. Ačkoliv byly tyto tendence potlačovány ze strany centrální vlády, tak je možné je zaznamenat v různých volbách, ať už celostátních nebo regionálních. Zatímco podpora proruských stran do vypuknutí Oranžové revoluce neměla až tak masivní podporu, tak po Oranžové revoluci se podpora těchto stran na Krymu zvedá. Konkrétně v roce 2002, kdy se konají parlamentní volby, tak proruské strany mají podporu 55 %.

V roce 2006, kdy probíhají další parlamentní volby na Ukrajině, tak na Krymu má podpora proruských stran už 71 %. V předčasných parlamentních volbách pak 77 % a v roce 2010, kdy se konají regionální volby, tak mají proruské strany 71 %. Konkrétně to byla Janukovyčova Strana regionů, která dosahovala tak masivní podpory na úkor krymské Komunistické strany, jejíž obliba od roku 2002 klesala. Naproti tomu podpora ukrajinských stran na Krymu byla v prvním desetiletí 21. století relativně stabilní, leč velmi nízká. Ukrajinské strany si udržovaly stabilní podporu 7 – 11 % krymských voličů, což je výrazně malá podpora (Katchanovski 2010: 27).

Ukrajinská centrální vláda se snažila také řešit i pasový problém a „pasovou“ politiku Ruské federace, která se odehrávala na Krymu. Pasový problém se objevil ihned po získání nezávislosti, jelikož drtivá většina občanů měla starý sovětský pas. V roce 1994 pak ukrajinská vláda začala vydávat ukrajinské pasy, které měly nahradit ty staré sovětské. Ovšem sovětské pasy byly platné až do roku 2004, tedy ukrajinští občané měli deset let na výměnu pasu. První problém ohledně pasů se objevil ve stejném roce, kdy Ukrajina začala nové pasy vydávat, tedy v roce 1994. Ukrajinci mohli získat cizí pasy a tedy i občanství ze sousedních zemí, zejména z Ruska. Dvojí občanství je však zakázáno ukrajinskou Ústavou. Avšak pasová politika nebyl vynález samotné Ruské federace. Tuto akci iniciovali samotní Ukrajinci, zejména na východě země a na Krymu. Tito Ukrajinci se necítili být Ukrajinci a požadovali dvojí občanství. Nebylo to pouze kvůli národní příslušnosti a národnímu cítění, ale mělo do řady i dalších jiných, pragmatických výhod. Takoví občané totiž mohli využít vzdělávací a zdravotní systémy obou zemí. Stejně tak jako sociální zabezpečení a další práva obou dvou zemí. Ihned po zahájení ilegální distribuce pasů ze sousedních zemí, se ukázalo, že ukrajinská vláda nedisponuje žádnými nástroji, kterými by dokázala tomuto problému zamezit. Důkazem je případ kyjevského

starosty Leonida Černoveckyje, který měl dvojí občanství: ukrajinské a izraelské (Malyarenko – Galbreath 2013: 16).

Jelikož Ukrajina nedisponuje žádnými nástroji, jak se tomuto problému bránit, tak de facto neexistují žádné přesné údaje, jak velká část ukrajinského obyvatelstva disponuje ilegálním dvojitým občanstvím. Ukrajinské úřady odhadují, že zhruba 200 000 obyvatel východní Ukrajiny disponuje ruským pasem. Nejvíce to je samozřejmě na Krymu, jelikož je z pohledu Ruské federace daleko geopoliticky důležitější než samotné východní regiony Ukrajiny. Ruské ministerstvo zahraničních záležitostí samozřejmě pasovou politiku nepřiznalo. Na jedné straně se dá říci, že pasová politika a držení ilegálního dvojího občanství je technický problém, který si musí Ukrajina řešit sama, ovšem v souvislosti s rusko-gruzínskou válkou, která proběhla v roce 2008, se Ukrajina oprávněně obávala, že Ruská federace může použít stejný argument pro vojenský vpád na Krym a řešila problém pasové politiky na mezinárodní úrovni s Ruskou federací (Malyarenko – Galbreath 2013: 16 – 17; Roslycky 2011: 308; Biersack – O’Lear 2014: 256).

S nástupem Viktora Januovyče do úřadu prezidenta Ukrajiny, se opět separatistické tendence uklidňují, stejně jako již zmíněné přípravy Ruské federace na anexi Krymu. Janukovyč totiž nejen, že přehodnotil zahraniční vztahy a dokázal balancovat mezi Ruskem a Západem, ale také velmi výrazně utlumil politiku „ukrajinizace“, kterou započal jeho předchůdce Viktor Juščenko (Malyarenko – Galbreath 2013: 14). Ovšem po událostech, které vedly k pádu prezidenta Janukovyče v roce 2014, Krym otevřeně volal po separaci a anexi a Ruská federace toto volání vyslyšela a Krym anketovala.

6.5. Dílčí shrnutí

V této kapitole jsem se věnoval ukrajinskému regionalismu a zejména pak vztahu mezi centrální ukrajinskou vládou a Autonomní republikou Krym. Vývoj vztahu byl pozorován od rozpadu Sovětského svazu až po anexi Krymského poloostrova.

Ukrajina získala nezávislost v roce 1991, bylo založeno Společenství nezávislých států a potvrzen rozpad Sovětského svazu. V této době, tedy v době transformace, vznikl ukrajinský regionalismus. Regionalismus byl hlavně spojen s velkými regiony, jež jsou si nejen jazykově i etnicky podobné, ale mají svá kulturní a historická pouta. Tyto regiony, které se nacházely na východě a jihu Ukrajiny, pak bojovaly o získání větší autonomie. Samotnou kapitolou je pak Krymský poloostrov, který nejenže požadoval vyšší míru autonomie, ale také bojoval o samotnou nezávislost nebo připojení k Ruské federaci. Ukrajinský regionalismus, až na výjimku v podobě Krymského poloostrova, nepředstavoval bezprostřední hrozbu pro centrální vládu, avšak byl velmi odolný vůči centralizaci moci. V současnosti však můžu říci, že ukrajinský regionalismus se stal velikou hrozbou pro Ukrajinu.

Separatistické tendence na Krymu byly nejvíce intenzivní v 90. letech minulého století. Po celá 90. léta se krymský parlament pokoušel o získání větší autonomie nebo o získání samotné nezávislosti. Zde je zapotřebí říci, že tyto snahy byly podporovány ze strany Ruské federace, ačkoliv tuto podporu ruský prezident Boris Jelcin příliš neschvaloval.

Krymský parlament v 90. letech několikrát vyhlásil referendum, ve kterém se rozhodovalo o odtržení od Ukrajiny. Na základě výsledků z těchto referend, pak krymský parlament vydal několik ústav, které definovaly legislativní pozici Krymu v rámci Ukrajiny. Referenda byly jakýmsi politickým nástrojem krymského parlamentu, kterým si krymské politické elity chtěli vynutit jednání s centrální ukrajinskou vládou. Centrální vláda však potřebovala stabilizovat zemi a zaměřovala se na

větší a důležitější regiony, proto vždy reagovala na výzvy krymského parlamentu se zpožděním. Navíc pomalý a těžkopádný přístup centrální vlády pak vedl k nestabilitě v separatistických koalicích, které se vždy brzy rozpadly. Nejvýraznějším pokusem o odtržení Krymu od Ukrajiny je pak možno zaznamenat v roce 1994, kdy krymský prezident Jurij Meškov vyhlásil nezávislost Krymu a připojil jej k Ruské federaci. Situaci však zachránil ukrajinský prezident Leonid Kučma.

Na konci 90. let bylo pak viditelné ochabnutí separatistických tendencí. Důvodem bylo slábnutí podpory ze strany Ruské federace a navíc uznání ukrajinské teritoriální celistvosti Ruskem. Úbytek separatistických tendencí pak trval i v novém tisíciletí až do vypuknutí Oranžové revoluce.

Oranžová revoluce byla totiž jakousi revolucí za obrodu ukrajinského národa. Nová prozápadní vláda, v čele s prozápadní ukrajinským prezidentem Viktorom Juščenkem, zahájila politiku ukrajinizace. Politika spočívala v obrození ukrajinského národa pomocí vytvoření nezávislé církve, nadřazení ukrajinského jazyka a nového pohledu na ukrajinské dějiny a kulturu. Nová politika také více sledovala separatistické tendence na Krymu. Právě tato politika tak znovu probudila krymský separatismus. Navíc Ruská federace opět začala mohutně podporovat proruské organizace na Krymu, aby destabilizovala centrální ukrajinskou vládu. Kyjev se snažil bojovat proti separatistům, ovšem vleklá politická krize, která nastala po Oranžové revoluci, tento boj výrazně ztížila. Ruská federace pak zahájila pasovou politiku na Krymu, jejímž cílem byla transformace ukrajinských občanů i na občany ruské. Ačkoliv bylo dvojí občanství zakázáno, ukrajinská vláda nedokázala nijak pasovou politiku Ruské federace kontrolovat.

Pasová politika byla velmi důležitá pro Ruskou federaci a velmi nebezpečná pro Ukrajinu. V roce 2008 totiž vypukla rusko-gruzínská válka, ve které Rusko zahájilo intervenci za účelem ochrany ruských

občanů. Po této válce se Ukrajina měla důvod se obávat, že podobný scénář by se mohl odehrát i na Krymu.

S nástupem Viktora Janukovyče se separatistické tendence opět zvolna uklidňují, jelikož Janukovyč ruší politiku ukrajinizace a urovnává vztahy s Ruskou federací, ovšem po jeho svržení a instalování nové prozápadní vlády, separatisté opět zahájila tažení za odtržení Krymského poloostrova od Ukrajiny a připojení k Ruské federaci.

Dalo by se říci, že ukrajinská centrální vláda separatistické tendence na Krymu nikdy nedokázala plně potlačit. Výjimka je přelom nového tisíciletí, ale to je spíš dáno ruskou ekonomickou krizí, takže separatisté na Krymu neměli potřebnou podporu. V 90. letech centrální vláda vedla dlouhý boj o samotný poloostrov, který několikrát vyhlásil nezávislost. Tento boj vyhrála díky neschopnosti tamních politických elit a ruskému ekonomickému kolapsu. Po Oranžové revoluci si centrální vláda zadělává sama na problém kvůli své politice ukrajinizace. Navíc Ukrajina byla neustále v politické krizi a nedokázala si vytvořit pevné vztahy s poloostrovem. Politický vývoj na Krymu mě vede k závěru, že stejně jako v případě vývoje zahraniční politiky Ruska, bylo odtržení či anexe Krymu v plánu od vypuknutí Oranžové revoluce. Tyto snahy byly pozastaveny zvolením Viktora Janukovyče prezidentem Ukrajiny. Opět i zde je možné konstatovat, že k protnutí linií došlo daleko dříve.

7. Průběh anexe Krymského poloostrova

Následující kapitola stručně připomene, jak anexe Krymu Ruskou federací proběhla. V této kapitole jsem se nejvíce zaměřil na vyjádření Kremlu a na Putinovy výroky, jak anexi obhajoval.

Předtím než se budu věnovat přímo anexi, tak je důležité si připomenout předešlé události, které k anexi Krymu vedly. Dalo by se říci, že anexe Krymu byl jedním z průvodních projevů a prvních výsledků dosavadního geopolitického pnutí mezi Západem a Ruskou federací. Jak již bylo několikrát zmíněno, Ruská federace se připomněla v rusko-gruzínské válce v roce 2008 a Ukrajina se začala oprávněně obávat o bezpečnost Krymu. Evropská unie následně zařadila Ukrajinu do svého programu Východního partnerství a Rusko tento krok považovalo jako útok do jeho sféry vlivu (Trenin 2014: 4).

Ukrajinský prezident Viktor Janukovyč pak se snažil manévrovat mezi Evropskou unií a Ruskem, hledajíc vždy výhodnější pozici. Ovšem, aby upevnil svoji pozici na domácí půdě, byl ochoten více spolupracovat s EU než s Ruskem. Na to Ruská federace nejprve reagovala obchodními embargy na Ukrajinu, aby poznala, co může ztratit, když se odvrátí od Ruska. Janukovyč pak v listopadu 2013 odmítl podepsat asociační smlouvu s EU, která měla více sblížit Ukrajinu k Evropě. Důvodem tohoto odmítnutí byl „úplatek“ od Ruské federace ve formě půjčky 15 miliard dolarů za velmi výhodných podmínek. Právě toto odmítnutí pak odstartovalo masové demonstrace a následně i revoluci, která byla později známa jako Euromajdan, jejíž výsledek s napětím sledoval celý svět (Biersack – O’Lear 2014: 248; Trenin 2014: 5).

21. února 2014 pak z Ukrajiny, nejspíše ze strachu o svůj život, uprchl svržený prezident Janukovyč spolu s nejvyšší proruskou politickou elitou. Narychlo nově zformovaná ukrajinská vláda pak podepsala asociační smlouvu s EU a Ruská federace plně ztratila vliv na ukrajinskou vládu. Ovšem v zemi nastal chaos, který nová křehká vláda nedokázala

zvládnout a právě mocenské vakuum v Kyjevě a chaos v zemi dovolil Ruské federaci, aby rychle zasáhla na Krym a provedla svůj nouzový plán, který byl v přípravě už mnoho let. 27. února pak na Krym pronikli vojáci v neoznačených, hladkých zelených uniformách, kteří zahájili blokádu Krymu vůči Ukrajině. Vojáci zablokovali infrastrukturu vedoucí na Ukrajinu, stejně jako ukrajinské rozhlasové a televizní stanice. Postupně dokázali tito vojáci i obsadit vojenské základny a zařízení. Vojáci byli v kuklách a nevykazovali žádnou agresivitu. Sami sebe označovali jako „domobranu“ a chránili Krym před novou ukrajinskou fašistickou vládou. Obyvatelé Krymu je označili za „malé zelené mužíčky“, což byl výraz, který se později hojně využíval v médiích (Biersack – O’Lear 2014: 249; Bebler 2014: 65).

Například BBC informovalo o tzv. malých zelených mužíčkách, kteří však mají stejné zbraně jako vojáci ruské armády a v jejich řeči je lehce rozpoznatelný ruský akcent. Dalším zajímavým faktem, kterého si reportéři BBC všimli, že proruská média se téměř nezmínila o těchto těžce ozbrojených vojácích, ale spíše mluvila a v reportážích ukazovala lehce ozbrojené vojáky, což byli podle nich domobrana. Navíc ruští spin-doktoři se snažili zlepšit image těchto zelených mužíčků tím, že je označili za velmi ochotné a milé vojáky. Tito neoznačení vojáci podle proruských médií pouze chránili klid a mír na Krymu. Ukrajinská média si byla naproti tomu jistá, že se jedná o ruské vojáky.¹¹

Ruský prezident Vladimír Putin však přítomnost ruských vojáků na Krymu popíral. To dokazuje zpráva z ruské zpravodajské agentury ITAR – TASS. Prvního března totiž Federální rada povolila zásah ruské armády do Ukrajiny v případě, pokud budou ohroženy životy ruských civilistů, které Putin považuje za své spoluobčany¹². Zároveň bylo však

¹¹ Schevchenko, Vitaly (2014). „Little Green men“ or „Russian invaders? *BBC*. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>, 10. 4. 2015.

¹² Nikolsky, Alexey (2014). Putin’s Letter on use of Russian army in Ukraine ges to upper house. *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/721586>, 10. 4. 2015.

oznámeno, že Putin zatím žádný příkaz k zásahu nevydal a tedy vojáci v neoznačených uniformách museli být pouhá domobrana¹³. Putin však o měsíc později přiznal, že na Krymu byly nasazeny ruské vojenské síly ještě předtím, než to schválila Federální rada. Putin přímo řekl:¹⁴

„Museli jsme přijmout nevyhnutelné kroky k tomu, aby se situace nevyvinula tak, jako se v současnosti vyvíjí v jihovýchodní Ukrajině. Samozřejmě, že naši vojáci stáli za krymskými silami domobrany.“

(Vladimír Putin cit. dle Alexei Anischchuk).

Ihned po obsazení strategických bodů na Krymu neoznačenými vojáky byl vyhlášen požadavek na uskutečnění referenda, při kterém by se rozhodovalo o odtržení od Ukrajiny a připojení k Ruské federaci. Z předchozích kapitol můžu říci, že vyhlášení referenda o odtržení je častý nástroj politických elit na Krymu. Toto referendum bylo stanoveno na 16. března 2014 (Bebler 2014: 67). Na Krymu se poté rozjela nevídaná proruská kampaň. To bylo způsobené tím, že veškerá ukrajinská média byla odstřižnuta a nahrazena médii ruskými. Ta ovlivňovala atmosféru před referendem a referendum označovala za rozhodnutí, jestli se Krym přidá k Ruské federaci nebo „neonacistické“ Ukrajině.¹⁵

Referendum nakonec proběhlo, avšak ne za demokratických podmínek. Zaprvé se referendum konalo pod vojenským dozorem ruských vojáků, což samozřejmě mohlo vyvolat strach a celkově přítomnost ozbrojených sil vyvolával pocit nátlaku. Putin nakonec přítomnost vojáků u referenda přiznal¹⁶(Bebler 2014: 67).

¹³ Nikolsky, Alexey (2014). Spokeperson: Putin makes no decision on use of Russian army in Ukraine yet. *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/721602>, 10. 4. 2015.

¹⁴ Anischchuk, Alexei (2014). Putin admits Russian forces were deployed to Crimea. *Reuters*. Dostupné na: <http://uk.reuters.com/article/2014/04/17/russia-putin-crimea-idUKL6N0N921H20140417>, 10. 4. 2015).

¹⁵ Crimeans urged to vote against „neo-Nazist“ in Kiev (2014). *BBC*. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26552066>, 10. 4. 2015.

¹⁶ Kochetkov, Yuri (2014). Putin: Russian troops oversaw security during Crimean referendum. *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/728373>, 10. 4. 2015.

Výsledek referenda nebyl překvapivý, ale naopak podezřelý. Výsledek byl, že 83,3 % registrovaných voličů se zúčastnilo referenda a 96,7 % bylo pro odtržení od Ukrajiny a následnému připojení k Ruské federaci. Tento výsledek však nebyl prozkoumán mezinárodními nezávislými pozorovateli. Referendum nakonec nebylo uznáno, jak ukrajinskými úřady, tak Evropskou unií, avšak Ruská federace jej uznala (Bebler 2014: 67).

17. března pak Krym vyhlásil nezávislost a žádal o připojení k Ruské federaci. Sevastopol měl získat status federálního města. O den později byla v Moskvě podepsána dohoda o začlenění Krymu do Ruské federace. V následujících pěti dnech pak vešel v ruském parlamentu v platnost zákon, jenž přiznal Krymu status republiky v rámci Ruské federaci s federálním městem Sevastopol. Anexe Krymu Ruskou federací byla dokonána (Bebler 2014: 68).

Ačkoliv Putin zpočátku tvrdil, že Rusko nevidí možnost připojení Krymu k Ruské federaci jako řešení,¹⁷ tak v den podepsání dohody o připojení Krymu k Ruské federaci přednesl projev, ve kterém jasně deklaruje, že Krym měl vždy patřit Rusku, a že anexe Krymu byla nevyhnutelná.

„Kolegové,

v srdcích a myslích lidí, Krym byl vždy neoddělitelnou součástí Ruska. Toto pevné přesvědčení je založeno na pravdě a spravedlnosti a bylo předáváno z generace na generaci, v průběhu času, za jakýchkoliv situací a to navzdory všem dramatickým změnám, kterými naše země prošla za celé 20. století.“

*Vladimír Putin.*¹⁸

¹⁷ Russia does not consider Crimea's takeover as likely option – Putin (2014). *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/721995>, 10. 4. 2015.

¹⁸ Putin, Vladimír (2014). *Adress by President of the Russian Federation. Prezident Ruské federace*. Dostupné na: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>, 10. 4. 2015.

V následujícím roce vyšly dva dokumenty, ve kterých ruský prezident přiznal nejen aktivitu ruských vojsk na Krymu během okupace poloostrova, ale také potvrdil, že anexe byla nevyhnutelná. Dle jeho slov byl zábor poloostrova pouze vyvrcholením historické spravedlnosti.¹⁹

7.1. Dílčí shrnutí

Tato kapitola se zabývala samotným průběhem anexe Krymského poloostrova. Dalo by se říci, že napětí mezi Ukrajinou a Ruskou federací, které vyvolala rusko-gruzínská válka, vyvrcholilo právě anexí poloostrova na začátku roku 2014. Tomuto aktu předcházela politická krize na Ukrajině, která započala odmítnutím podepsání asociační dohody s Evropskou unií v listopadu 2013. Odmítnutí vyvolalo demonstrace, které se transformovaly do nové revoluce, která byla později známá jako Euromajdan.

Revoluce pak vrcholila v únoru 2014, kdy byl svržen prezident Janukovyč, který prchl s další proruskou politickou elitou do Ruska. Následně nová vláda podepsala asociační dohodu a obrátila Ukrajinu směrem na Západ. V této době se však bouřily proruské regiony v čele s Krymem. Na konci února byl Krym obsazen neoznačenými vojáky, odstřiženo od veškerých ukrajinských médií, byla zablokována infrastruktura a bylo vyhlášeno referendum, které bylo stanoveno na 16. března 2014. V referendu, které se nekonalo za demokratických podmínek, bylo odsouhlaseno odtržení od Ukrajiny a následnému připojení k Ruské federaci. Anexe byla pak dokonána o pět dní později.

V kapitole jsem se zaměřil na výroky ruského prezidenta Vladimíra Putina, jak obhajoval anexi Krymu. Z minulých kapitol se dá předpokládat, že anexe Krymu byla plánována delší dobu, zhruba po vypuknutí Oranžové revoluce na Ukrajině. Ruská federace využila politického

¹⁹ Putin: Anexe Krymu napravila historickou křivdu (2015). *Česká televize*. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ukrajinska-krize/309141-putin-anexe-krymu-napravila-historickou-krivdu/>, 26. 4. 2015.

chaosu v zemi po svržení prezidenta Janukovyče a začala nenápadně obsazovat Krym ruskými vojáky. Tito vojáci měli neoznačené uniformy, avšak prozrazovala je výzbroj, která byla totožná s výzbrojí ruské armády. Putin však ještě v únoru 2014 tvrdil, že žádné ruské jednotky na Krymu neoperují, ačkoliv měl povolení od Federální rady manipulovat s vojáky. O měsíc později však sám přiznal, že neoznačení vojáci byli ruskými jednotkami. Tyto ruské jednotky pak dohlížely na referendum ohledně odtržení Krymu, což referendum značně ovlivnilo ve prospěch separatistů.

Další rozpor výroků se týká důvodu, proč vůbec na Krymu byli ruští vojáci. Dle Putinových slov šlo totiž o ochranu tamních etnických Rusů, které sám považuje za své spoluobčany. Ochrana měla být především před novou neonacistickou hrůzovládou z Kyjeva, jak prezentovala proruská média na Krymu novou ukrajinskou vládu. Z kapitoly ohledně geopolitiky Ruské federace se však lze předpokládat, že tento důvod byl pouze zástupný. Ukrajina se totiž po euromajdanské revoluci přiblížila Evropě víc než kdykoliv předtím a Rusko by tak ztratilo svůj geopolitický vliv v regionu a ve východní Evropě. Netřeba dodávat, že velký strach měla Ruská federace ze Severoatlantické aliance, kterou by mělo de facto přede dveřmi a ze ztráty námořní základny v Sevastopolu. Rusko spíše než etnické Rusy chtělo chránit své geopolitické zájmy, avšak ruskou majoritu na Krymu použilo jako ospravedlnění pro anexi. Podobnou argumentaci Ruská federace použila v roce 2008 v rusko-gruzínské válce.

Poslední výroky, která jsou spjata s anexí, je mlžení ohledně plánů anexe. To, že anexe byla v plánu již delší dobu, vyplynulo na povrch během proslovu Vladimíra Putina v den podepsání dohody o připojení Krymu do Ruské federace.

8. Závěr

Tato diplomová práce se věnovala problematickému postavení Krymu mezi Ruskem a Ukrajinou. Krymský poloostrov je dlouhodobě objektem napětí mezi Ukrajinou a Ruskou federací. Toto napětí mezi Ruskem a Ukrajinou bylo čím dál více viditelné v posledních několika letech a jeho vyvrcholení odstartovala poslední revoluce na ukrajinské půdě. Euromajdan, totiž odstartoval nové turbulentní politické změny na Ukrajině a uvrhl zemi do další, téměř existenciální krize, jejímž jedním z výsledků je anexe Krymského poloostrova Ruskou federací. Netřeba pak dodávat, že do krize na Ukrajině se zapojily další světové mocnosti, jež rozehrály novou geopolitickou hru.

Cílem práce bylo zjistit, jak se vyvíjel trojúhelníkový vztah mezi Krymem, Ruskem a Ukrajinou v časovém období od rozpadu Sovětského svazu, až po anexi Krymu Ruskou federací. V práci bylo stanoveno několik výzkumných otázek. První otázkou bylo, proč je Krym pro Ruskou federaci tak důležitý a co ji k anexi poloostrova vedlo. Další otázka, kterou bylo zapotřebí si zodpovědět, proč anexe Krymského poloostrova proběhla až v roce 2014 a zdali nebyla vhodnější chvíle již dříve. K této otázce se pak vázala hypotéza, že Ruská federace neměla do té doby tak silné postavení v mezinárodních vztazích, aby mohla uskutečnit takovou akci. Poslední výzkumná otázka, kterou jsem si položil, se týkala samotné anexi Krymu. Konkrétně se týkala výroků ruského prezidenta Vladimíra Putina. V práci jsem se zaměřil na výroky a prohlášení Putina, které anexi obhajovaly.

Výzkum byl pak veden ve dvou liniích. První linie se zabývala vztahem Ruské federace a Krymu. Zde je zapotřebí říci, že Krym nelze plně oddělit od Ukrajiny, proto linie bere v potaz vztah mezi Ruskem a Ukrajinou. Tato linie je pak vedena z geopolitického pohledu Ruské federace, tedy zaměřuje se na její zahraniční politiku vůči Ukrajině a Krymu. Druhá linie se pak zabývala vztahem mezi centrální vládou

Ukrajiny a Krymem. Tato linie byla vedena z pohledu ukrajinského regionalismu a krymského separatismu. Linie měly mít paralelní vývoj a k jejich střetnutí mělo dojít až v okamžiku anexe. Již nyní je však možné říci, že linie se protnulý daleko dříve a spojily se de facto v jednu.

Z počátku je zapotřebí říci, že velký vliv na vývoj Krymského poloostrova v posledních dvou dekádách, měla samotná jeho historie. Poloostrov byl vždy geopoliticky strategickým místem, a proto o něj mělo zájem mnoho velmocí. Krym se tak dostával pod nadvládu různých říší, od Krymského chanátu, přes Osmanskou říši, carské a následně sovětské Rusko, až po ukrajinský nezávislý stát. Právě časté střídání vládců a zejména ruská nadvláda, která domorodé krymské Tatary takřka zničila, hlavně za Stalinovy éry, způsobila etnickou nestabilitu, kdy žádné etnikum není na poloostrově pevně historicky zakořeněné a zároveň dominantní. Poslední krok k maximální nestabilitě bylo předání Krymu Ukrajině v roce 1954. Tato nestabilita se pak odráží na politickém vývoji posledních dvaceti let. V současnosti na Krymu dominují etničtí Rusové, jež následují Ukrajinci. Mezi opravdové minority pak patří krymští Tataři. Tyto údaje pochází z roku 2001, kdy bylo provedeno poslední sčítání lidu Statistickým úřadem Ukrajiny.

Ruská federace se nikdy nesmířila s rozpadem Sovětského svazu a s nezávislou Ukrajinou, a ačkoliv po rozpadu Sovětského svazu se Ruská federace zaměřila na transformaci systému a hledání svého místa na mezinárodním poli, na konci 90. let už otevřeně deklarovala zájem o své blízké zahraničí a udržení své geopolitické dominance v regionu. To je způsobené etablováním euroasianistů v ruském parlamentu. Co se týče Ukrajiny a Krymu, tak mnoho ruských politických elit otevřeně volalo po znovupřipojení Krymu k Ruské federaci ihned po rozpadu Sovětského svazu a podporovalo separatisty. Touha po Krymu byla způsobena zejména přítomností ruské Černomořské námořní flotily, která má v Sevastopolu námořní základnu. Avšak v této době byl ruským

prezidentem Boris Jelcin, který zastával prozápadní liberální proud a nechtěl podporovat separatistické tendence na Krymu, aby nerozvášnil separatisty v Čečensku. Separatistické tendence byly pak utlumeny podepsáním Dohody o přátelství, partnerství a spolupráci v roce 1997, ve které Rusko uznalo ukrajinskou teritoriální celistvost. Na přelomu tisíciletí bylo pak Rusko postiženo silnou ekonomickou krizí, a proto podpora Ruskou federací separatistů na Krymu ochabla.

Ukrajinská vláda zažila horké chvíle s Krymem v době formování nezávislosti až do konce 90. let, protože Krym několikrát vyhlásil v referendu samostatnost, která však nikdy nebyla centrální vládou uznána. Centrální vláda však prováděla řadu ústupků, aby poskytla Krymu dostatečnou autonomii. Významnou osobností, která vedla proruské separatisty, byl Jurij Meškov. Ten se dokonce stal v roce 1994 prezidentem Krymu a veřejně vyhlásil připojení k Rusku. Následně se dostal do střetu s krymským parlamentem a situace využil čerstvě zvolený ukrajinský prezident Leonid Kučma, který navázal styky s krymským parlamentem a donutil ho k jednání. Funkce prezidenta Krymu byla poté zrušena a v roce 1998 byla sepsána nová krymská ústava, která uznala územní celistvost Ukrajiny a svůj status Autonomní republiky Krym pod jurisdikcí Ukrajiny. Důvodem, proč Krym nikdy nezávislost nevybojoval, byla nestabilita separatistických koalic, které se často velmi brzy rozpadaly a zároveň přístup centrální vlády, který byl pomalý a těžkopádný, avšak účinný, jelikož vždy poskytl separatistické koalici dostatek času, aby se sama rozpadla.

V 90. letech je tak možné vypočítat, že odtržení Krymu a jeho připojení k Ruské federaci bylo na spadnutí, ovšem prozápadně liberální přístup Borise Jelcina, mírná zahraniční politika Ruské federace vůči blízkému zahraničí a neschopnost separatistů, dovolila centrální ukrajinské vládě udržet Krym na Ukrajině. V 90. letech tedy ještě nedošlo k protnutí zkoumaných linií, ačkoliv k sobě měly velmi blízko. Důvodem,

proč se domnívám, že se linie v této době ještě nespojily, je ten, že Ruská federace zatím nevyužila separatistů na Krymu jako nástroje zahraniční politiky Ruska.

S nástupem Vladimíra Putina do úřadu prezidenta Ruské federace se však situace pozvolna změnila. Putin chtěl připoutat v rámci svého euroasianistického smýšlení Ukrajinu více k Rusku a to z jednoho důvodu, ze strachu ze Severoatlantické aliance a ztráty geopolitického vlivu ve východní Evropě. Ukrajina se totiž postupně více blížila k Evropské unii, zejména pak po Oranžové revoluci, kdy centrální ukrajinskou vláda vyhlásila prioritou vstup do NATO.

Oranžovou revoluci Rusko neslo velmi těžce a lze se domnívat, že již v této době se rodily plány na anexi Krymu. Putin nechtěl totiž ztratit svůj geopolitický vliv a tak využil všech možných nástrojů, jak Ukrajinu připoutat k Rusku. Jedním z těchto nástrojů byla energie a zemní plyn. Ukrajina je totiž závislá na zemním plynu z Ruska a navíc je ještě tranzitní zemí, přes kterou vedou významné energetické toky do Evropy. Druhým nástrojem byl pak samotný Krym, díky kterému mohl Putin tlačit na ukrajinskou vládu. Putin zahájil masivní podporu krymských separatistů, ruské kultury na Krymu i pravoslavné církve, aby destabilizoval prozápadní ukrajinskou vládu a oddálil vstup Ukrajiny do NATO. Skrze proruské organizace na Krymu byla pak zahájena pasová politika, která měla vytvořit ruské občany na Krymu. Problém dvojího občanství se objevil na Ukrajině již v 90. letech a v novém tisíciletí byla pasová politika záměrně dále šířena, avšak centrální ukrajinská vláda nikdy nenašla mechanismus, jak tomu zabránit.

Zahájení pasové politiky a podporování ruských separatistů na Krymu bylo známkou přípravy možné anexy Krymu. V roce 2008 propukla rusko-gruzínská válka, ve které Ruská federace při invazi do Gruzie použila jako argument ochranu etnických Rusů. V této době, kdy probíhala pasová politika na Krymu, je možné pozorovat, že podobný

scénář jako v Gruzii může následovat na Ukrajině v případě, že Ukrajina se ještě více přiblíží Západu. Usuzuji, že právě po vypuknutí Oranžové revoluce jsou Ruskou federací zahájeny přípravy na anexi Krymu. Tyto přípravy jsou pak pozastaveny zvolením ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče, který s Ruskem opět začal spolupracovat. Anexe byla však dokonána po svržení Janukovyče a zformování nové prozápadní ukrajinské vlády.

Centrální ukrajinská vláda si však částečně mohla za problém separatismu sama. Po Oranžové revoluci, která byla revolucí za obrození ukrajinského národa, byla totiž zahájena politika ukrajinizace, která určila ukrajinštinu jediným státním jazykem, zakládala ukrajinskou církev nezávislou na pravoslavné ruské církvi a snažila se o posílení ukrajinské kultury. Politika ukrajinizace však vyvolala novou vlnu nevole u ruského obyvatelstva na Krymu, která se přelila do nových separatistických tendencí. Centrální vláda sice zpřísnila dozor nad separatistickými akcemi, a dokonce zatkla několik představitelů krymských separatistů, ovšem neustálá, vleklá politická krize nedovolila ukrajinské Státní bezpečnostní službě efektivně pracovat a v důsledku toho spolupráce separatistů s Ruskou federací dále pokračovala. Separatisté tak po Oranžové revoluci o sobě opět dávali hlasitě vědět, jejich aktivitu však utlumila volba nového ukrajinského prezidenta Janukovyče, který zrušil politiku ukrajinizace. Po jeho svržení, se separatisté opět snažili odtrhnout od Ukrajiny a vyhlásili referendum, které proběhlo 16. března 2014. V referendu bylo odsouhlaseno připojení k Rusku a celý proces byl završen o pět dní později.

Navzdory předpokladům, můžu konstatovat, že k protnutí geopolitické a separatistické linie došlo zhruba po propuknutí Oranžové revoluce. Od té doby jsou linie spojené s mírnou odchylkou během vlády Janukovyče. Ruská federace využila separatistů, aby destabilizovala Ukrajinu a separatisté využívali finanční pomoc z Ruska. Ruská federace

tedy začala připravovat anexi již po Oranžové revoluci, kvůli strachu, jež plynul ze Severoatlantické aliance. Pokud by Ukrajina nakonec odsouhlasila velké sblížení s NATO nebo dokonce vstup do Aliance, byla by geopolitická pozice Ruska v regionu otřesena a navíc by Rusku hrozila ztráta námořní základny na Krymu. Proto začaly přípravy na anexi.

Pro Ruskou federaci je tedy Krym důležitý zejména kvůli základně Černomořské námořní flotily. Sice byla podepsána smlouva o pronájmu základny do roku 2042, ovšem za cenu velmi nevýhodného kontraktu ohledně zemního plynu s Ukrajinou. Anexí poloostrova Ruská federace nejen získala zpět do vlastnictví svojí základnu, ale také se zprostila nevýhodného kontraktu. Dalším důvodem, proč je Krym pro Rusko tak důležitý, je rozšíření námořních hranic v Černém moři a získání případných nových nerostných surovin. Třetí důvod je pak demonstrace síly a udržení svého geopolitického vlivu v regionu. Shledávám, že až teprve čtvrtým důvodem je ochrana etnických Rusů a obyvatelstva Krymu před „neonacistickou“ vládou z Kyjeva, jak tvrdil Putin. Putinovo výroky ohledně anexe Krymu byly často lživé. Nejzávažnější je nejspíše lež o přítomnosti ruských vojáků na poloostrově, které Putin označoval za krymskou domobranu. Později však sám přiznal, že to ruští vojáci byli a navíc byli přítomni i u referenda. Druhá velká nesrovnalost je, že Putin zpočátku tvrdil, že připojení Krymu není v plánu. Z proslovu v den připojení Krymu k Ruské federaci je však znát, že anexe byla plánována již dlouhodobě.

Zdá se, že anexe Krymu byla tedy plánovanou záležitostí v rámci ne několika týdnů, ale několika let. Soudím tak z několika důvodů. Zaprvé Krym je pro Ruskou federaci důležitým geopolitickým a vojenským bodem. Zadruhé, Ruská federace se nikdy nesmířila s rozpadem Sovětského svazu i s nezávislostí Ukrajiny. Od počátku 90. let se pravidelně objevují tendence, jak na Krymu, tak v Ruské federaci, připojit Krym k Rusku. Zatřetí, je to Oranžová revoluce, která zahájila přípravu

anexe. Ruský strach z NATO a ze ztráty geopolitického vlivu rozpohyboval tyto přípravy. Ukrajinská vláda navíc svojí politikou ukrajinizace, neschopností centralizovat moc a poté neustálou politickou krizí dovolila separatistům spolupráci s Ruskou federací. Začtvrté je to pasová politika a rusko-gruzínská válka, což bylo indikátorem, že Rusko bude hájit svou geopolitickou pozici v regionu. A konečně zapáté, jsou to výroky ruského prezidenta Vladimíra Putina ohledně anexe.

9. Seznam použité literatury a pramenů:

Anischchuk, Alexei (2014). Putin admits Russian forces were deployed to Crimea. *Reuters*. Dostupné na: <http://uk.reuters.com/article/2014/04/17/russia-putin-crimea-idUKL6N0N921H20140417>, 10. 4. 2015.

Baar, Vladimír (2002). *Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus*. (Ostrava: Tilia).

Balan, Sergej – Duda, Andrej – Ivanov, Oleg – Pavlenko, Rostislav (2011). Krize neschopnosti. *Revue Politika*. Dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1513/krize-neschopnosti>, 12. 4. 2015.

Bebler, Anton (2014). Freezing a Conflict: The Russian – Ukrainian Struggle over Crimea. *Israel Journal of Foreign Affaires*. (7), 3, s. 63 – 75.

Biersack, John – O’Lear, Shannon (2014). The geopolitics of Russia’s annexation of Crimea: narratives, identity, silence and energy. *Euroasian Geography and Economics*. (55), 3, s. 247 – 269.

Bogomolov, Alexander – Lytvynenko, Oleksandr (2012). Ghost in the Mirror: Russian Soft Power in Ukraine. *Russia and Euroasia Programme*.

Brzezinski, Zbigniew (1999). *Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. (Praha: Mladá fronta).

Cabada, Ladislav (2009). Úvodem. Možnosti a limity výzkumu evropského regionalismu. In: Cabada, Ladislav a kol. *Evropa regionů*. (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 5 – 24.

Cohen, B., Saul (1991). Global Geopolitical Change in Post-Cold War Era. *Annals of the Association of American Geographers*. (81), 4, s. 551 – 580.

Crimeans urged to vote against „neo-Nazi“ in Kiev. (2014). *BBC*. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26552066>, 10. 4. 2015.

Dawson, I., Jane (1997). Ethnicity, Ideology and Geopolitics in Crimea. *Communist and Post-Communist Studies*. (30), 4, s. 427 – 444.

Donaldson, H., Robert (2000). Boris Yeltsin's Foreign Policy Legacy. *Tulsa Journal of Comparative and International Law*. (7), 2, s. 285 – 326.

Engdahl, F., William (2010). *Ukraine and a Tectonic Shift in Heartland Power*. Dostupné na: <http://www.engdahl.oilgeopolitics.net/print/Ukraine%20and%20a%20Tectonic%20Shift%20in%20Heartland%20Power.pdf>, 18. 12. 2014.

Golani, Yakovlev, Helena (2011). *Two Decades of the Russian Federation's Foreign Policy in the Commonwealth of Independent States: The Case of Belarus and Ukraine*. (Jerusalem: European Forum).

Goode, J., Paul (2012). Trading Places? Regionalism in Russia and Ukraine. *Tamkang Journal of International Affaires*. (16), 2, s. 86 – 145.

Hatton, Daniel (2010). Did the Orange Revolution change Ukraine's geopolitical position regarding Russia and the west? *Polis Journal*. (3), 2.

Hettne, Bjorn – Fredrik, Soderbaum (1998). The New Regionalism Approach. *Politeia*. (17), 3.

Hnízdo, Bořek (1995). *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. (Praha: ISE – Institut pro středoevropskou kulturu a politiku).

Horowitz, L., Donald (1981). Patterns of Ethnic Separatism. *Comparative Studies in Society and History*. (23), 2, s. 165 – 195.

Hossinger, Martin (2014). Ukrajina mezi prezidencialismem a superprezidencialismem. In: Cabada, Ladislav, Štollová Sandra a kol., *Proměny postavení prezidenta ve střední Evropě*. (Brno: Václav Klemm), s. 146 – 164.

Katchanovski, Ivan (2010). *Political regionalism in „Orange“ Ukraine*. (Ottawa: University of Ottawa).

Kochetkov, Yuri (2014). Putin: Russian troops oversaw security during Crimean referendum. *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/728373>, 10. 4. 2015.

Kropatcheva, Elena (2006). *Russian Foreign Policy Towards Ukraine: a Case of New Imperialism?* (Hamburg: Institute for Peace Research and Security Policy).

Kropatcheva, Elena (2011). Playing Both Ends Against the Middle: Russia's Geopolitical Energy Games with EU and Ukraine. *Geopolitics*. (16), 3, s. 553 – 573.

Kuchins, C., Andrew – Zevelev, A., Igor (2012). Russian Foreign Policy. Continuity in Change. *The Washington Quarterly*. (35), 1, s. 147 – 161.

Kuzio, Taras (2010). *The Crimea: Europe's Next Flashpoint?* (Washington: The Jameson Foundation).

Kuzio, Taras – Moroney, D., P., Jennifer (2001). Ukraine and the West: Moving from Stability to Strategic Engagement. *European Security*. (10), 2, s. 111 – 126.

Lambert, Andrew (2011). The Crimean War. *BBC*. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/crimea_01.shtml, 5. 4. 2015.

Larrabee, F., Stephen (2010). Russia, Ukraine and Central Europe: The Return of Geopolitics. *Journal of International Affairs*. (63), 2, s. 33 – 52.

Mackinder, T., Halford (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*. (23), 4, s. 421 – 437.

Makarychev, Andrey (2009). Russia, NATO and the „Color Revolutions“. *Russian Politics and Law*. (47), 5, s. 40 – 51.

Malyarenko, Tetyana – Galbreath, J., David (2013). Crimea: Competing Self-Determination Movements and the Politics at the Centre. *Europe-Asia Studies*. (65), 5.

Maness, Ryan – Valeriano, Brandon (2012). Russia and the Near Abroad: Applying a Risk Barometer of War. *Journal of Slavic Military Studies*. (25), 2, s. 125 – 148.

Mizrokhi, Elena (2009). *Russian separatism in Crimea and NATO: Ukraine's big hope, Russia's grand gamble*. (Quebec: Laval University).

Moshes, Arkady (2000). *Russian Policy Towards Ukraine, Belarus, and the Baltic States in the Putin Era*. (Washington: Ponars Euroasia).

Nikolsky, Alexey (2014). Spokeperson: Putin makes no decision on use of Russian army in Ukraine yet. *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/721602>, 10. 4. 2015.

Nikolsky, Alexey (2014). Putin's Letter on use of Russian army in Ukraine goes to upper house. *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/721586>, 10. 4. 2015.

Oliker, Olga – Crane, Keith – Schwartz, H., Lowell – Yusupov, Catherine (2009). *Russian Foreign Policy. Sources and Implications*. (Pittsburgh: Rand Corporation).

Putin, Vladimír (2014). Adress by President of the Russian Federation. *Prezident Ruské federace*. Dostupné na: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>, 10. 4. 2015.

Putin: Anexe Krymu napravila historickou křivdu (2015). *Česká televize*. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ukrajinska-krize/309141-putin-anexe-krymu-npravila-historickou-krivdu/>, 26. 4. 2015.

Romancov, Michael (2002). Politická geografie. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy*. (Praha: Eurolex Bohemia).

Roslycky, L., Lada (2011). Russia's smart power in Crimea: sowing the seeds of trust. *Southeast European and Black Sea Studies*. (11), 3, s. 299 – 316.

Russia does not consider Crimea's takeover as likely option – Putin (2014). *ITAR – TASS*. Dostupné na: <http://tass.ru/en/russia/721995>, 10. 4. 2015.

Řehák, Vilém (2009). Nový Regionalismus: Proces a Teorie. *Medzinárodné vzťahy*. (7), 2, s. 7 – 20.

Schevchenko, Vitaly (2014). „Little Green men“ or „Russian invaders? *BBC*. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>, 10. 4. 2015.

Tavares, Rodrigo (2004). The State of the Art of Regionalism. The Past, Present and the Future of a Discipline. *UNU – CRIS e-Working Papers*.

Tomeš, Jiří (2000). Geopolitika – nástroj a proces politické organizace prostoru. In: Jehlička, Petr – Tomeš, Jiří – Daněk, Petr, *Stát, prostor, politika: Vybrané otázky politické geografie*. (Praha: Univerzita Karlova), s. 151 – 179.

Trenin, Dmitri (2014). *The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivality*. (Moscow: Carnegie Moscow center).

Tsygankov, Andrei (2003). Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitice thinking after Soviet break-up. *Communist and Post-Communist Studies*. (36), s, s. 101 – 127.

Ukrajina doufá, že cena za ruský plyn vzroste jen o třetinu (2014). *Česká televize*. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/267226-ukrajina-doufa-ze-cena-za-rusky-plyn-vzroste-jen-o-tretinu/?mobileRedirect=off>, 19. 1. 2015.

Varettoni, William (2011). Crimea's Overlooked Instability. *The Washington Quaterly*. (34), 3, s. 87 – 99.

Wilson, Alexander - Wilson, Josh (2015). Crimea: Prosperity in Unity or Separatism? *The School of Russian and Asian Studies*. Dostupné na: <http://www.sras.org/crimea>, 8. 4. 2015.

Wydra, Doris (2004). The Crimea Conundrum: The Tug of War Between Russia and Ukraine on the Questions of Autonomy and Self-Determination. *International Journal on Minority & Group Rights*. (10) 2, s. 111 – 130.

Dokumenty:

Koncept zahraniční politiky Ruské federace 2013 (2013). *Ministerstvo zahraničních záležitostí Ruské federace*. Dostupné na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D, 19. 1. 2015.

Koncept zahraniční politiky Ruské Federace 2008 (2008). *Ministerstvo zahraničních záležitostí Ruské federace*. Dostupné na: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 19. 1. 2015.

Koncept zahraniční politiky Ruské Federace 2000 (2000). *Ministerstvo zahraničních záležitostí Ruské federace*. Dostupné na: <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, 19. 1. 2015.

Ústava Autonomní republiky Krym (1999). *Státní rada Autonomní republiky Krym*. Dostupné na: <http://www.rada.crimea.ua/en/bases-of-activity/konstituciya-ARK>, 2. 4. 2015.

Výsledky sčítání lidu Ukrajiny (2001). *Statistický úřad Ukrajiny*. Dostupné na: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, 5. 4. 2015.

10. Resumé

The thesis deals with the problematic situation of the Crimean peninsula between the Russian Federation and Ukraine and with the evolution of triangular relationship between Crimea, Russia and Ukraine. Due to its strategic position, the Crimea was an object of interest of many superpowers, which have kept fighting for the Crimean territory. That is the reason why the peninsula was the part of many empires, from the Crimean Tatars, over the Ottoman Empire, Tsarist and Soviet Russia to independent Ukraine. Therefore its present ethnic structure is very unstable. Currently, Crimea is again under rule of Russian Federation, which has annexed it last year.

The evolution of this triangular relationship is analyzed in two ways. First way deals with relations of Russian Federation and Crimea. Analysis of this way is based on geopolitics. Second way deals with inner relation between Ukrainian government and Autonomous republic of Crimea. This is based on analysis of Ukrainian regionalism and Crimean separatism. The analysis of these ways is focused on the period of dissolution of the Soviet Union far to the annexation of Crimea by Russian Federation.

There are a several research questions to be answered. First question concerns why the Crimea is so important to the Russian Federation that the Russian Federation had to annex it. The author also addresses the question of why the annexation of the Crimea has happened at 2014 and not before. Finally, the author examines how Vladimir Putin advocated the annexation.